

Svenska som (alla) andra språk

En översikt av svenskundervisningen

FREDRIK RIBBING, FARBOD REZANIA

JANUARI 2010

SVENSKT NÄRINGSLIV
CONFEDERATION OF SWEDISH ENTERPRISE

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Bakgrund och struktur	5
Kort historieskrivning	5
Globaliseringen och det mångkulturella samhället	5
En introduktion till systemet.	6
3. Språket och arbetsmarknaden	10
Svenska är inte bara en inträdesbiljett på arbetsmarknaden	10
Svenska är inte ens en nödvändig inträdesbiljett på arbetsmarknaden.	11
De företag som analyserar sina språkkrav rätt överlever	13
4. Vad engagerar företagen?	15
Katarina Lönn Dahl – personalansvarig på KGM	15
Carl Gustafson – personalansvarig på JV Söderströmstunneln	16
Anna Gangnor Nyström – utbildningsansvarig på ITT	17
Peter Thunell – lagledare för a-laget i Hammarby Fotboll AB	18
Kerstin Sjösvärd - Huvudprojektledare SpråkSam	18
5. På spaning efter ökad effektivitet.	20
Vad händer på EU-nivå	20
Vad händer i Nederländerna	20
Vad händer i Quebec (Kanada)	21
Nya former för undervisning.	22
6. Utmaningar och problem.	24
Debatten om Sfi - en del av problemet.	24
Onödiga sprickor i det svenska systemet	24
Individanpassning och kommunsamverkan	25
Utbudet utnyttjas inte fullt ut	25
Upphandling	26
7. Diskussion och förslag.	27
Fördelarna med ett frivalssystem	27
Om flexibilitet	28
Om försörjning och finansiering	28
Referenser	30
Bilaga 1 – Diagram över arbetsmarknaden för invandrare.	33
Bilaga 2.	36

1. Sammanfattning

Det är dags att släppa loss kraften hos Sveriges flerspråkiga invånare. Regeringens nya reform för att påskynda vissa nyanländas etablering fyller ett viktigt syfte, men det finns bredare och starkare krafter som fortfarande väntar på nya möjligheter.

I den här rapporten görs en genomgång av systemet för Svenska som andra språk. Den vägledande frågan har varit hur systemet kan bli mer effektivt i förhållande till de delvis nya behov som finns idag. Genomgången visar att utbudet som finns är stort, men erbjudandena når inte alltid fram på rätt sätt till potentiella användare.

Som påvisades i Svenskt Näringslivs tidigare rapport ”Svenska för globalisering” finns till exempel utländska studenter som kunde tänkt sig stanna, om de bara inte trott att det svenska språket var en så oöverkomlig barriär. Arbetskraftsinvandrare är en annan grupp som inte riktigt passar in i rådande system för utbildning i svenska. Båda grupperna är exempel på en ny potential för landet som vi i hårdnande internationell konkurrens inte har råd att tappa.

Bättre svenska som andraspråk ger företagen bättre kontaktytor med omvärlden och nya kundgrupper. I den pågående globaliseringen ökar ständigt mängden samarbete över gränserna. Språkutbildningen handlar därför inte enbart om att rikta stödåtgärder till svaga grupper i samhället. Lika mycket handlar det om långsiktiga satsningar för att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft.

Att som individ lära sig svenska som ett andra, tredje eller fjärde språk handlar inte i första hand om att få ett jobb och etableras på arbetsmarknaden. Statistik från både SCB och Statskontoret visar att många invandrare får jobb även utan att ha fullföljt en grundläggande Sfi-utbildning. Kopplingen mellan utbildning i svenska och etablering på arbetsmarknaden överdrivs lätt på bekostnad av möjligheten att lära sig svenska vid senare tillfällen i livet. Tillfällen då kunskaper i svenska kan vara avgörande för att få behålla ett jobb eller att fullfölja en karriär i enlighet med ens ambitioner.

I avsnitt två ges en översiktlig bild av utbildningen i svenska som andraspråk och dess historia. Utbildningen har funnits sedan mitten på 1960-talet. I början fanns ofta goda kopplingar till arbetsplatser. Under en period har vi levt med tanken att språket ska vara flytande innan steg tas på arbetsmarknaden. Nu verkar dock vinden ha vänt och kontakten mellan utbildningar i svenska och arbetslivet betonas igen.

Den utbildning som bedrivs kan kategoriseras på olika sätt. De perspektiv som tas upp är: existerande nivåer och test, typer av huvudmän som driver utbildning, samt källor till finansiering och försörjning.

I avsnitt tre sammanställs information om hur språkkunskaper förhåller sig till arbetsmarknaden. Via språket och kommunikationen skapar vi våra personliga och professionella nätverk, liksom en stor del av vår identitet. Det som är avgörande för efterfrågan på att lära sig svenska är att individens ambitioner i samhället kräver en språknivå som ligger högre än den de redan har. Behovet att utveckla sina färdigheter i svenska tar alltså inte slut för att individen skaffat en inkomst. Därför borde inte systemet för stöd till utbildning i ämnet vara så fokuserat på den första tiden.

I avsnitt fyra ställs frågan om vad som engagerar företagen. Då språket är ett hinder för anställning handlar problemen oftast om svårigheter att komma in i det sociala samspelet på arbetsplatsen. Eftersom samspelet har två parter kan lösningar lika gärna handla om en utveckling av övriga medarbetares förmåga att möta upp där den korrekta svenskan saknas. Prognosen för framtiden är

att värdet av interkulturell kompetens kommer att växa. I skarp konkurrens är det också nödvändigt att ta tillvara hela rekryteringsbasen i samhället. De företag som först hittar rätt inställning till språket kommer därför att ha ett försteg.

Med några intervjuer belyses hur företag hanterar situationen då svenska betraktas som en kompetens bland andra. Urvalet av respondenter ger en god bredd av reflektioner över förutsättningar och möjligheter. En intervju speglar den mångkulturella miljön i en allsvensk fotbollsklubb där språket är sekundärt och spelarna lär sig tillräckligt ändå. En annan intervju diskuterar den lärande arbetsplatsen i ett projekt där språkfrågan lyfts i hela organisationen. Mellan dessa poler finns intervjuer med tre andra företag.

I avsnitt fem görs en utblick på vad som görs i EU, Nederländerna och Quebec (Kanada), samt en extra titt på tre trender i hur undervisning bedrivs. De tre trenderna för undervisningen kan sammanfattas som:

- en uppmuntran till dem som migrerar att påbörja studier innan avresan
- en medveten satsning på att skapa ett gynnsamt sammanhang för inläring utanför klassrummen
- ”blended learning” en term för de förbättrade möjligheterna att kombinera undervisning i verklig och IT-baserad miljö.

Det som är gemensamt för både Nederländerna och Quebec är att de på olika sätt försökt ta ett helhetsgrepp på utbildningen. I EU har ett av de viktigaste bidragen varit utvecklandet av en gemensam referensram för språkkunskaper (se *bilaga 2*).

I avsnitt sex diskuteras några av de utmaningar och problem som gjort sig påminda vid genomgången av systemet. Problemen ska inte överdrivas då det trots allt är många som lär sig svenska. Det finns antagligen bra lösningar för alla typer av behov någonstans i landet. Samtidigt har långt ifrån alla individer tillgång till den kombination som passar dem eller möjlighet att kombinera delar från olika håll. Bristen på flexibilitet verkar vara största problemet.

Hälften av dem som är berättigade till Sfi väljer att avstå. Det går inte att veta anledningen till att utbudet underutnyttjas om man inte frågar individerna själva. Ett naturligt incitament till att ställa frågor om individens behov uppstår först då organisationen som undervisar är beroende av att bli vald av användarna.

I avsnitt sju slutligen lyfts de två utmaningar som trätt fram starkare än andra i den här genomgången. Utbildningen i svenska som andraspråk behöver individanpassas ytterligare och information om de alternativ som finns behöver nå potentiella användare. Ett frivallssystem diskuteras, då det i någon mån svarar mot båda dessa utmaningar.

2. Bakgrund och struktur

KORT HISTORIESKRIVNING

1960-talets arbetskraftsinvandring satte igång diskussioner om behovet av språkundervisning i hela Europa. Sverige var inget undantag. 1965 startade försöksverksamhet med skattefinansierad undervisning i studieförbundens regi, ofta med goda kopplingar till arbetsplatser. Arbetsmarknadens parter var också tidigt med på tåget. 1970 skrevs avtal mellan LO och SAF om rätt till 200 timmars undervisning i svenska. Finansieringen fördelades i avtalet mellan arbetsgivarna, individerna och staten.

Under 70-talet blev arbetsmarknaden kärvare. Samtidigt kopplades utbildningen allt mer till arbetsmarknadspolitiken. Å ena sidan gavs anställda invandrare, genom riksdagsbeslut 1973, rätt till 160-240 timmars undervisning på betald arbetstid. Å andra sidan kunde man få motsvarande utbildning inom ramen för en arbetsmarknadsutbildning. En utbildning som efter ett tag utökades till drygt 500 timmar.

År 1986 ersattes rätten till ledighet med bibehållen lön vid studier i svenska, med enbart rätt till ledighet. Antalet timmar ökade till 700 och ansvaret för undervisningen fördelades mellan arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) och kommunerna. Riktvärdet är numera att undervisningen ska omfatta 525 timmar och minst 15 timmar undervisningstid i veckan.

När kommunerna 1991 fick huvudmannaskapet för all undervisning tonades arbetsmarknads målen ner. Viktiga erfarenheter av hur man kan kombinera yrkesutbildning och svenskundervisning tappades då delvis bort (SOU 2003:77, s.67). Uppdelningen kan ha förstärkts ytterligare av att arbetsmarknaden var ovanligt svag efter den ekonomiska krisen i början av 90-talet. Tanken om först utbildning sedan arbete fick ordentligt fäste under resten av decenniet (Carlson, 2006). Sedan millennieskiftet har vinden vänt och det pågår nu allt fler projekt där kopplingar till arbetsmarknaden åter betonas. I höst verkar det som att cirkeln är på väg att slutas. Enligt ett nytt lagförslag ska arbetsförmedlingen åter ha ansvaret för att planera svenskundervisning för vissa invandrargrupper.

GLOBALISERINGEN OCH DET MÅNGKULTURELLA SAMHÄLLET

Utbildning i svenska som andraspråk är en del av integrationspolitiken. Som en språkutbildning har den dock mycket gemensamt med utbildningar i Engelska och Kinesiska eller andra verksamheter för att höja förmågan att kommunicera internationellt.

Integrationspolitiken är central för Sveriges utveckling. Sedan millennieskiftet har andelen utrikes födda ständigt ökat, det vill säga inflödet av personer har varit större än skillnaden mellan antalet som fötts och avlidit varje år. 2008 var 14% av befolkningen födda i andra länder och SCB räknar med att andelen kommer att öka ytterligare. Majoriteten är unga vuxna som gärna vill börja arbeta så fort som möjligt. Hade det inte varit för invandringen hade både befolkningens mängd och antalet personer i arbetskraften minskat varje år.

En lyckad integration är med andra ord viktigt för att Sverige ska kunna ha en fortsatt tillväxt. En väl fungerande utbildning i svenska som andraspråk är en förutsättning för att kunna ta till vara potentialen i den arbetskraft som kommer med invandringen. Som utbildning i ett andraspråk är

det också en satsning på förbättrad kommunikation med potentiella kunder, partners eller ägare som talar de språk som eleverna har med sig sedan tidigare.

Integrationspolitiken handlar därför inte enbart om att rikta stödåtgärder till svaga grupper i samhället. Lika mycket handlar det om långsiktiga satsningar för att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft.

EN INTRODUKTION TILL SYSTEMET

Begreppet *svenska som andraspråk* inkluderar här all undervisning i svenska som riktar sig till vuxna individer med ett annat första språk. Det är en bredare definition än Svenska för invandrare (Sfi), då den även inkluderar behov på högre nivåer. Däremot exkluderas all undervisning för barn i skolålder upp till 18 år. Detta görs för att fokusera på situationen för den majoritet som kommer hit som vuxna. Det finns ett antal möjliga sätt att kategorisera den utbildning som bedrivs. En kort genomgång av några perspektiv får tjäna som introduktion.

Nivåer och test

De flesta utbildningsanordnare använder sig numera av en gemensam europeisk referensram för språk, sk. GERS (se *bilaga 2*). Den beskriver språkkunskaper på en sexgradig skala (A1C2) i förhållande till var och en av fem färdigheter: hörförståelse, läsförståelse, muntlig framställning, dialog och skriftlig framställning. De som läst Sfi till och med nivå D ligger enligt denna skala i överkant av B1. För att nå allmän behörighet till högre utbildning krävs C1, dvs. en nivå som ligger två steg högre upp.

Examensbetyg och certifikat ger ingen detaljerad bild av språkförmågan men det kan användas som markering av en allmän nivå när det inte finns tid för en mer fullständig bedömning. Officiella prov i svenska som andra språk finns utvecklade för nivåerna A2 till och med C1:

- **Slutprov för Sfi**
nivå B1+ (A1 och A2 under utveckling)
- **Swedex**
nivå A2 och B1 (B2 under utveckling)
- **Certifikat för Affärssvenska**
nivå B2 och C1+
- **Tisus**
nivå C1

Nationellt **slutprov** för kurser inom Sfi finns än så länge bara på D-nivå. Som del i Sfilyftet, regeringens satsning från 2008, håller Skolverket dock på att ta fram nationella prov även för kurser på lägre nivåer. I framtiden kommer det därmed att finnas nationella intyg från Sfi även för språkfärdigheter på nivå A1 och A2.

Swedex är ett internationellt test i svenska som utvecklats inom ramen för EU:s program för språk. För närvarande kan testet göras i 14 olika europeiska länder samt i Thailand och Argentina. I Sverige är Svenska institutet och Folkuniversitetet huvudansvariga. Folkuniversitetet håller på att ta fram ett nytt test för nivå B2 som ska vara färdigt till 2011.

Certifikat för Affärssvenska finns på två nivåer. Dessa test är inriktade på det språk som används i affärlivet. Stockholms Handelskammare och Företagsuniversitetet ansvarar för certifieringen.

Tisus (Test i svenska för universitets- och högskolestudier) ger behörighet för akademiska studier i Sverige. Nordiska institutionen på Stockholms Universitet är ansvariga för testet som efter uppgörelse kan genomföras även vid ambassader eller universitet utomlands.

Huvudmän

Det finns många aktörer som bedriver utbildning i svenska som andraspråk. Bredden av intresserade aktörer säger något om hur viktig utbildningen är för samhället, men också att strukturen som finns utarbetad för Sfi inte täcker behoven.

- **Kommuner**
- **Lärosäten**
- **Utländska lärosäten och språkinstitut**
- **Folkhögskolor**
- **Studieförbund**
- **Privata entreprenörer**
- **Arbetsgivare**

Huvuddelen av utbildningarna drivs av **kommuner** på grundläggande nivå inom ramen för Sfi. I mer än 90 procent av Sveriges kommuner drivs Sfi av kommunen själv. I övrigt är det cirka 40 andra aktörer som anlitas, varav de flesta finns i storstäderna Stockholm, Göteborg, Malmö. Inom ramen för Komvux kan man läsa svenska som andraspråk på gymnasienivå upp till behörighet för akademiska studier. Sas A och Sas B, som kurserna förkortas, är båda bland de mest lästa kurserna inom komvux.

Lärosäten bedriver också utbildningar i svenska både som förberedande kurser för att ge allmän behörighet och som kompletterande utbildning för utländska studenter och forskare.

Med stöd från Svenska Institutet bedrivs **svenskundervisning i drygt 40 länder** på fler än 200 olika lärosäten. Tonvikten ligger på länder med vilka Sverige har ett akademiskt utbyte. Utanför Norden dominerar därför Tyskland, USA och Ryssland. Geografiskt stämmer det alltså dåligt överens med de länder som Sverige tar emot största mängden invandrare från. Det finns till exempel inte något lärosäte med svenskundervisning i Mellanöstern. År 2003 genomfördes en kartläggning i syfte att samla in kontaktuppgifter även till andra organisationer än lärosäten som undervisar i svenska för vuxna. Någon systematisk verksamhet för dessa eller för att uppdatera registret har dock ej gjorts.

Inom folkbildningen i Sverige genomför både **folkhögskolorna och studieförbunden** kurser i *svenska som andra språk*. Dessutom finns en mängd andra privata entreprenörer som tar på sig uppdrag. Det finns både öppna kurser som vänder sig till enskilda individer och erbjudanden som riktar sig mer till företag och organisationer.

Vissa **arbetsgivare** har så stora behov av undervisning åt sina anställda att de själva tar på sig ansvaret för att driva utbildningen. Det har till exempel blivit en lösning för att täcka vissa behov av kompetens inom vård och omsorg.

Finansiering

Enligt Skolverkets senaste lägesbeskrivning kostar utbildningen i svenska för invandrare i genomsnitt 36 300 kronor per heltidsstuderande och år. (Skolverket 2009) Med motsvarande 43 000 heltidsstuderande landade totalkostnaden på drygt 1,5 miljarder kronor 2008. I statens senaste

utredning om Sfi räknade man istället ut en snittkostnad för att uppnå motsvarande B1/B1+ i GERS¹. Kostnaden var ca 60 000 kronor för dem som hade högst sex års utbildning med sig från hemlandet. För högutbildade invandrare, dvs. med mer än tolv års utbildning, kostade det ca 40 000 kronor. (SOU 2003:77, s.422)

Variationerna mellan kommunerna är dock stora och underlaget är skakigt eftersom det inte finns någon gemensam tolkning av hur kostnaderna för vuxenutbildning ska bokföras. Snittkostnaden ger dock en fingervisning om hur stora offentliga resurser vi idag är beredda att lägga på utbildningen i grundläggande svenska. Motsvarande siffror för högre nivåer² har inte varit möjligt att ta fram inom ramen för det här projektet. Utbildningen bekostas ofta av andra än slutanvändarna själva. I varierande utsträckning kommer de ekonomiska resurserna från:

- **Statliga myndigheter**
- **Kommuner**
- **Andra länder**
- **Arbetsgivare**
- **Privatpersoner**

Statliga myndigheter så som Migrationsverket, Arbetsförmedlingen och många lärosäten betalar för kurser och inslag av utbildning i *svenska som andraspråk* inom ramen för deras respektive uppdrag.

Kommuner får statsbidrag för att ta emot invandrare och vidare hjälpa dem in på arbetsmarknaden. Samtidigt är kommunerna skyldiga att erbjuda åtminstone grundläggande undervisning i svenska som andraspråk oavsett om kostnaden täcks av statsbidraget eller inte. Det här stödet kommer att minska och uppgiften att ändras när den annonserade förändringen av etableringen för nyanlända träder i kraft.

Andra länder finansierar merparten av den svenskundervisning som bedrivs på utländska lärosäten. Indirekt bidrar de även till undervisning som sker på svenska lärosäten genom olika utbytesavtal.

Arbetsgivare betalar kurser i svenska språket åt sina medarbetare. I vissa fall, exempelvis inom vården, erbjuds undervisning redan innan personalen börjar arbeta.

Endast i liten utsträckning står **privatpersoner** själva för kostnaderna.

Den som finansierar bestämmer i slutändan över vilka mål som prioriteras. Det finns risk att det leder till ineffektivitet om inte eleverna själva väljer vem som ska få pengar för att utbilda dem. I synnerhet kan det innebära att individanpassning av innehåll och utformning inte görs till den grad som är möjligt. Dessutom kan det motverka motivationen för inläring. Även då finansieraren vet bättre än eleven vilken utbildning som är bäst, så saknas motivation om inte eleven själv är övertygad om att det stämmer.

Försörjning

Det finns alltid alternativkostnader för individen i termer av vad som annars hade varit möjligt att göra. I synnerhet då studier är på heltid kan inkomstbortfallet bli betydande. För individen bestäms kostnaden av *mellanskillnaden* mellan förlorad inkomst och eventuella bidrag för tiden som ägnas åt studier. Men för samhällets del finns inte samma avräkning. Där måste man istället

¹ B1/B1+ i GERS motsvarar godkänt på D nivån, vilket tidigare hette godkänd Sfi.

² Ex. Sas A och Sas B i komvux, kurser på folkhögskola, förberedande utbildningar på universiteten.

räkna *summan* av inkomst och bidrag, plus kostnader för utbildningen. På individen ligger dock också omgivningens förväntningar om att en vuxen själv ska stå för sin försörjning och/eller bidra till familjen med arbete i hemmet. Mot kostnaderna ställs förväntat mervärde av bättre färdigheter i svenska.

Beroende på individens situation finns för närvarande sex typer av försörjning under tiden som ägnas åt studier i svenska som andraspråk:

- **Introduktionsersättning**
- **Ekonomiskt bistånd (socialbidrag)**
- **Arbetsmarknadsåtgärd**
- **Studiemedel**
- **Inkomst från anhörig**
- **Privat försörjning**

Introduktionsersättning är ett bidrag som riktas till flyktingar och deras anhöriga under den första tiden efter ankomsten. Det här bidraget administreras av kommunerna i rådande system. Den nya reformen för etableringsinsatser för dessa grupper innebär att staten står för försörjningen i två år från det att uppehållstillstånd beviljats.

Ekonomiskt bistånd (socialbidrag) är till för att överbrygga tillfälliga ekonomiska bekymmer. Det är inte tänkt att vara en form av studiestöd, men i synnerhet grundläggande kunskaper i svenska ses ofta som en förutsättning för att kunna söka annan försörjning.

Arbetsmarknadsåtgärder erbjuder försörjning i kombination med aktiviteter som siktar mot ett arbete. Studier i svenska kan i förekommande fall vara en del av sådana aktiviteter. Konjunkturläget påverkar den totala mängden åtgärder som erbjuds.

För studier på komvux och folkhögskola finns möjligheten att få **studiemedel**. Det består av ett mindre bidrag och en möjlighet att låna pengar under förmånliga villkor.

En betydande andel av dem som studerar **försörjs privat** av någon anhörig eller genom att de arbetar själva samtidigt. Å ena sidan: om de framtida vinsterna inte får samma tyngd som de omedelbara kostnaderna ökar risken att individen avbryter studierna för tidigt. Å andra sidan påverkas motivationen av hur mycket individen själv satsar. Då kostnaden faller nära den som studerar blir engagemanget i studierna större.

3. Språket och arbetsmarknaden

SVENSKA ÄR INTE BARA EN INTRÄDESBILJETT PÅ ARBETSMARKNADEN

Språket spelar roll för såväl individen i sin helhet som för samhället i stort. Via kommunikation skapar vi vår identitet och delar den med andra. Med kommunikation skapar vi personliga och professionella nätverk. Via språket får vi tillgång till såväl social samvaro och kultur som möjligheter på arbetsmarknaden. Många kan vittna om den kamp det handlar om att erövra en vuxen identitet ytterligare en gång på ett nytt språk. I takt med att samhället blir mer mångkulturellt finns ett växande behov också på mer avancerade språknivåer.

Sfi är en grundläggande svenskutbildning och ska vara öppen för alla vuxna som har behov av kompetensutveckling i svenska språket på den nivån. I praktiken blir Sfi en del av lösningen för en del av existerande behov. Mindre än hälften av dem som läser Sfi är flyktingar. Hade fördelningen varit proportionell till flyktingarnas andel av invandringen hade de dock varit en ännu mindre andel. Av tradition och i praktiken riktar sig utbildningen i första hand till flyktingar och andra som står förhållandevis långt från arbetsmarknaden (Kennerberg & Sibbmark 2005). I förordet till sin översikt över forskningsläget i svenska som andraspråk uttrycker sig Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg så här:

Gränsen mellan förstaspråk och andraspråk är därför [på grund av samhällets utveckling mot mer mångkulturalitet.] idag inte lika tydlig och självklar som tidigare, då elever med utländsk bakgrund oftast var födda utomlands och kom hit med ett redan utvecklat modersmål i bagaget. Frågan om vilka som har behov av att läsa svenska som andraspråk har därigenom blivit svårare att avgöra.

Hyltenstam & Lindberg 2004, s. 15

Citatet beskriver problematiken i förhållande till ämnet i grundskolan, men resonemanget har bredare giltighet än så. Motsvarande iakttagelse gäller även situationen för vuxna. Det finns viktiga och potentiellt växande grupper i Sverige som har behov av grundläggande svenska men vanligtvis inte associeras till den målgruppen.

- **Utländska studenter**
- **Arbetskraftsinvandrare**
- **Andra som kommer hit med anledning av EU:s fria rörlighet**
- **Personer från mångkulturell bakgrund i Sverige som vill utveckla sin svenska**

Deras behov av undervisning i svenska ser möjligen annorlunda ut men är egentligen inte mindre. Motivationen till att lära sig svenska kommer alltid att vara olika för olika individer och framför allt olika stark inför olika situationer. Kopplingen mellan språkinläringen och verkliga möjligheter att få in en fot på arbetsmarknaden är viktigt för många (Gougoulakis 2009), men det är inte det enda skälet till att vilja utveckla sin förmåga att kommunicera på svenska. Det finns andra behov som snarare handlar om att hålla sig kvar på eller utvecklas i arbetet. Det finns intresse som grundar sig i sociala eller andra mer privata ambitioner att förbättra sin kommunikation. I en globaliserad värld kan dessa andra motiv vara nog så angelägna.

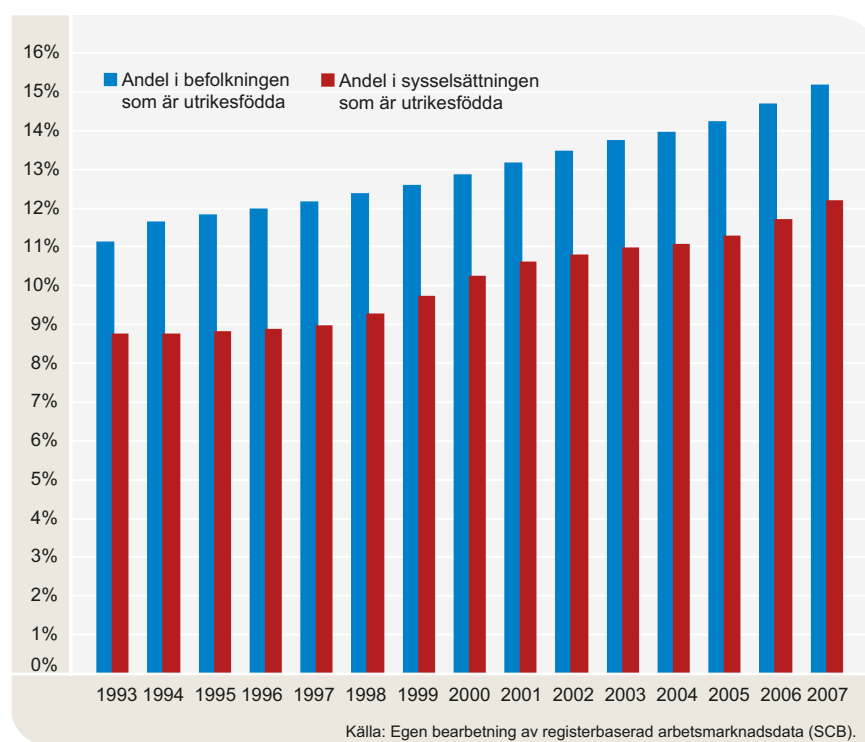
Det som är avgörande för efterfrågan på språkkunskaper är att individens ambitioner i samhället kräver en språknivå som ligger högre än den de redan har. Om startnivån är låg eller hög är ovidkommande. I vissa sammanhang kan det också vara en felsatsning att koppla samman undervisningen i svenska med stöd för att komma in på arbetsmarknaden. Behovet att utveckla sina färdigheter i svenska tar inte slut för att individen skaffat en inkomst. Liksom för andra färdigheter

krävs det ofta kompetensutveckling i senare skeden. Av någon anledning är det dock mer accepterat att uppdatera sin presentationsteknik eller affärsengelska än att ta en kurs i svenska språket.

SVENSKA ÄR INTE ENS EN NÖDVÄNDIG INTRÄDESBILJETT PÅ ARBETSMARKNADEN

Inträdet på arbetsmarknaden för invandrare är inte en solskenshistoria, men det är inte heller så nattsvart som det ibland framstår. Data till figur 1 är hämtat från SCB:s registerbaserade statistik, som inkluderar alla personer äldre än 16 år. Om förutsättningarna för sysselsättning vore lika för inrikes- som för utrikesfödda borde staplarna vara ungefär lika höga varje år. För vissa grupper av utrikesfödda kan det vara så, t.ex. åren 06-07 för personer födda i Sydamerika, men generellt sett finns det en skillnad.³

Figur 1: Andel i befolkning och sysselsättning som är utrikesfödda

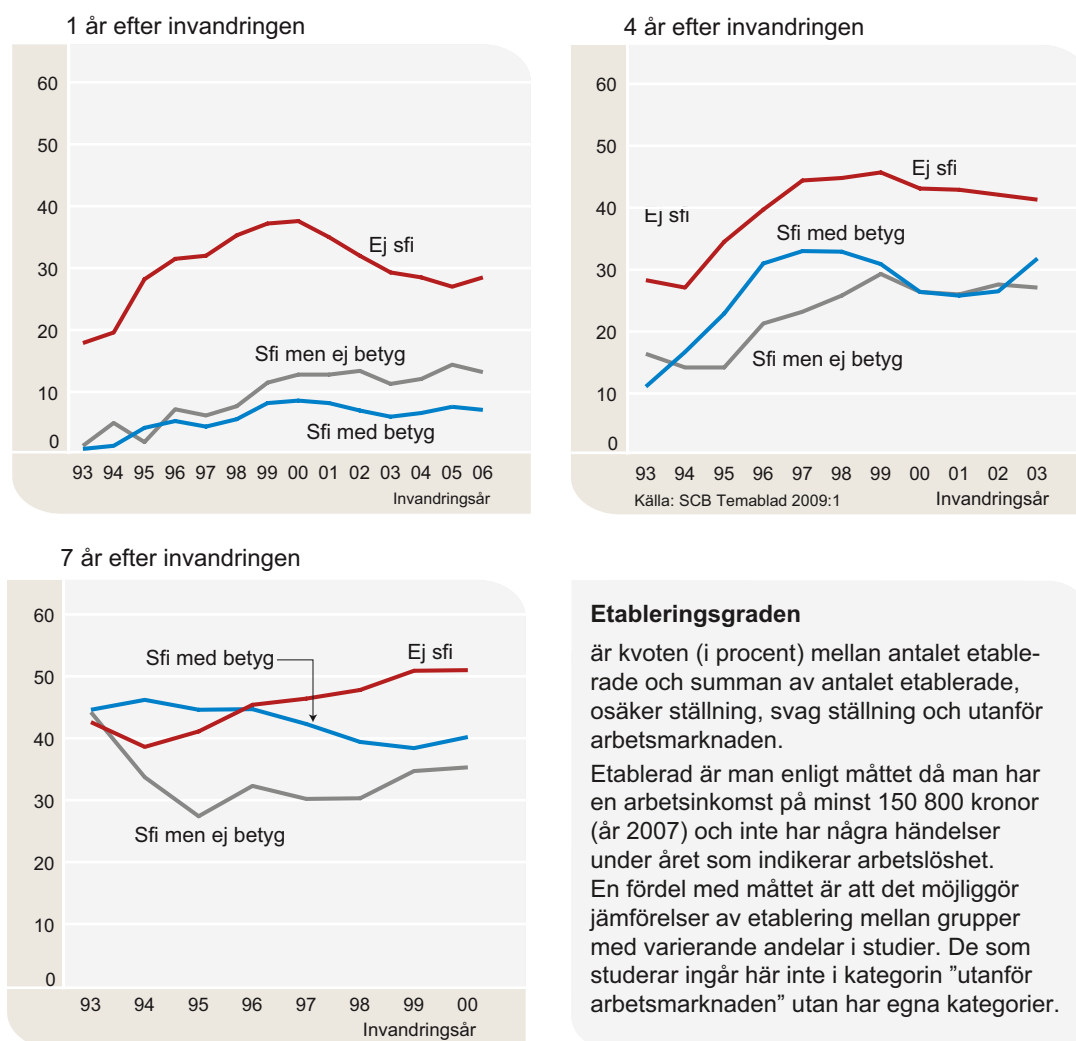

Innan man försöker förklara vad skillnaden beror på är det viktigt att också se trenden. Andelen utrikesfödda i befolkningen ökar stadigt. Det är till och med så att antalet personer i arbetsför ålder ökar ungefär lika mycket på grund av att utrikesfödda flyttar hit som till följd av att inrikesfödda blir vuxna. Det betyder att satsningar på utrikesfödda är en viktig del av satsningarna på landets arbetskraft. Av de sysselsatta är andelen som är utrikesfödda också stadigt ökande, i synnerhet om man bortser från dem som är födda i Norden. Vissa år är ökningen av antalet utrikesfödda i sysselsättning större än motsvarande ökning för inrikesfödda.

En del av förklaringen till den sämre situationen på arbetsmarknaden är att det hela tiden finns några utrikesfödda som är nyanlända. I våras publicerade SCB ett temablad om dem som studerar och har studerat Sfi. Där hittar man bland annat de tre diagrammen nedan om effekten av hur länge man vistats i Sverige. Observera att de som fortfarande studerar vid mätillfället inte ingår i statistiken (se figur 2).

³ Fler diagram återfinns i bilaga 1.

Figur 2: Etableringsgraden på arbetsmarknaden ett, fyra och sju år efter invandringen

Det är knappast förvånande att etableringen blir bättre desto längre tid som gått sedan invandringen. Mer förvånande är att etableringsgraden inte påverkas i lika stor utsträckning av om man slutfört en Sfi utbildning eller inte. Skillnaden mellan grupperna efter sju år är mindre än förändringen över tid.

Från diagrammen kan man inte utläsa hur mycket av etableringsgraden som består av andra faktorer som hänger samman med respektive grupp. Man kan t.ex. tänka sig att betydande delar av den grupp som inte studerat Sfi hade bättre förutsättningar redan vid invandringstillfället. Kanske den gruppen haft bra arbetsmarknadskontakter sedan tidigare, haft en mer fördelaktig utbildningsbakgrund med sig, eller kommit från länder med liknande språk och kultur och därför haft lägre trösklar. Dessa faktorer påverkar naturligtvis också möjligheterna att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

Data från statskontorets utvärdering av Sfi i våras bekräftar dock en mindre effekt av utbildningen i svenska än man kunde tänka sig.

I studien har man följt personer som påbörjat Sfi år 2003-2004 och kartlagt deras försörjnings-situation året efter att studierna avslutats. Med sysselsatt avses att personen haft sysselsättning under november månad i respektive år. Inkomstuppgiften i sista kolumnen fångar även tillfälliga arbeten under resten av året.

Tabell 1: Uppgifter om sysselsättning och försörjning året efter avslutad Sfi.

Högsta godkända kurs	Af-program	Arbetslös	Sysselsatt	Har haft löneinkomst
Ingen	8	7	36	46
A	10	7	27	37
B	14	9	38	51
C	18	9	38	54
D	20	7	35	56
Totalt	15	8	36	51

Källa: Statskontorets bearbetning av uppgifter från SCB och Skolverket (2009).

Det är en förvånande liten skillnad mellan de som klarat högst nivå B och de som klarat sina Sfi kurser upp till nivå D. Sysselsättningsnivån är till och med högre för den förra gruppen 38 procent mot 35 procent. Om man istället ser till om de haft någon löneinkomst under året är resultatet det omvända, 51 mot 56 procent. Skillnaderna är dock små och det finns inte anggett hur signifikanta de är.

I gruppen som klarat D-nivån är det fler som går vidare till studier vilket, till skillnad från etableringsmålet ovan, påverkar värdena i den här tabellen. Det kan därför tänkas att D-gruppen fått högre siffror om data hade samlats in längre tid efter att Sfi avslutats, när studierna potentiellt lett till ett jobb (se ex. tredje diagrammet ovan). Det ser värre ut för dem som klarat högst nivå A. Statskontoret påpekar att den här gruppen omfattar en större andel personer som går in i Sfi med sämre förutsättningar.

Det är tydligt att många som invandrat till Sverige faktiskt skaffar arbete trots den svårighet det innebär att komma till ett nytt land. Dessutom är det många som skaffar arbete även utan att ha fullföljt studierna i Sfi. Det talar mot inställningen att D-nivån är en nödvändig förutsättning för att komma in på arbetsmarknaden. Det talar för att redan från början leta efter möjligheter till självförsörjning. Det betyder däremot inte att språkstudier är överflödigt. Vi vet från tidigare forskning att goda kunskaper i svenska ger andra fördelar, till exempel vad gäller lönenivå och typ av arbete (Rooth & Åslund 2007).

Poängen är att utbildning i svenska som andra språk inte är det samma som vägen *in* på den svenska arbetsmarknaden. Andra faktorer, inte minst konjunkturen, har större betydelse för möjligheterna att skaffa jobb. Värdet med färdigheter i svenska är större än den möjlighet till etablering som den ger. Därför borde inte systemet för stöd till utbildning i ämnet vara så fokuserat på den första tiden.

DE FÖRETAG SOM ANALYSERAR SINA SPRÅKKRAV RÄTT ÖVERLEVER

I *Öppna dörrar Sänkta trösklar* (Ds 2004:22) har Arbetsmarknadsdepartementet och Svenskt Näringsliv tillsammans analyserat vilka hinder och möjligheter som finns för att förbättra invandrarers ställning på arbetsmarknaden. Vad gäller det svenska språket är det två synpunkter som särskilt lyfts fram.

Då språket är ett hinder för anställning beror det sällan på att personen bryter eller andra språkliga småfel. Vissa arbetsuppgifter ställer naturligtvis specifika krav på språklig förmåga, men oftast handlar problemen snarare om svårigheter att komma in i det sociala samspelet på arbetsplatsen.

[språket är viktigt] för kommunikationen, för att bli accepterad bland arbetskamraterna och för att fungera i ett arbetsteam men också ur en säkerhetssynpunkt. I... linte minst är det viktigt för individen själv för att denne ska förstå sina rättigheter och skyldigheter.

Ds 2004:22, s. 147

Från det perspektivet, att det viktiga är kommunikationsförmåga snarare än språklig perfektion, blir antalet möjliga lösningar minst dubbelt så många. Eftersom kommunikation alltid har två parter kan lösningar lika gärna handla om en utveckling av övriga medarbetares förmåga att möta upp där den korrekta svenskan saknas. Ambitionen att alla ska kunna felfri Svenska tycks förlegad i en värld som karaktäriseras av allt mer interkulturella möten. De som har engelska som modersmål har större erfarenhet och en annan inställning till att kommunicera med personer med olika brytning. Samma process pågår även i förhållande till det svenska språket. Vad som fungerar som kommunikation avgörs inte av språkvårdare centralt, det är en mycket mer decentraliserad och mellanmänsklig process än så. För att undervisningen i svenska ska bli effektiv, borde den därför ligga så nära det sociala samspelet som möjligt. Steg i den riktningen tas till exempel där utbildningar i svenska som andraspråk sker i anslutning till arbete eller annan utbildning.

Den andra synpunkten för att utjämna förutsättningarna på arbetsmarknaden handlar om precisering av de språkkrav som faktiskt finns. Tillräckliga kunskaper i svenska måste utvärderas i förhållande till varje enskild befattning, där varje befattning består av ett antal viktiga arbetsuppgifter med sina respektive krav på olika språkfärdigheter. Om en arbetsgivare vid rekryteringen förenklar frågan om språkkompetens till att handla om en viss examensnivå, ett visst antal undervisningstimmar eller en lägsta vistelsetid i landet riskerar det att missa de bästa medarbetarna. Ovan nämnda kriterier är sällan träffsäkra i förhållande till den kompetens som faktiskt behövs på den enskilda befattningen. Vad företagen behöver är förmågan att jämföra faktiska behov av språk med andra kompetensbehov. Tips och idéer om hur man kan påbörja en sådan analys finns bland annat i *FAIR rekrytering – en idébok*.⁴ Med den utveckling som pågår i samhället är analysen av de språkliga kraven i organisationen inget mindre än en överlevnadsfråga för det enskilda företaget.

Allt fler personer är mer eller mindre flerspråkiga i vårt samhälle. Det gäller att hitta vägar förbi de missförstånd som uppstår då olika språknivåer möts och vara förberedd på att kommunikationen ibland blir mer omständlig. För bortom svårigheterna finns möjligheter till konkurrensfördelar och breddad kommunikation. De flesta är överens om att större bredd i personalens idévärldar och bakgrund tenderar att öka organisationens förmåga att lösa problem. Prognosen för framtiden är att de mångkulturella mötena i samhället kommer att bli allt fler. Värdet av interkulturell kompetens kommer med andra ord att växa. De företag som först hittar rätt inställning till språket i kravprofilen och i sin verksamhet kommer att ha ett försteg. Inte minst eftersom det motstånd som möter en nyinflyttad kan sporra till större ansträngningar och bättre prestationer.

En ambitiös människa som kommer till en ny kultur har mycket att bevisa, både för sig själv och för andra, och lockas därför att ta i mer än omgivningen för att åstadkomma något. Det är den drivkraften vi måste kunna plocka upp och utnyttja för att därigenom öka lönsamheten i företaget.

Persson & Norrby 2002, s. 78

⁴ Går att beställa kostnadsfritt från Liber distribution.

4. Vad engagerar företagen?

I Svenskt Näringslivs undersökningar av vad som orsakar svårigheter vid rekrytering anger nästan tio procent av företagen att bristande kunskaper i svenska hos de sökande är en avgörande faktor. (Svenskt Näringsliv 2008) Å andra sidan väljer många företag att rekrytera personer på andra meriter. Skulle det krävas kan man alltid erbjuda kompetensutveckling i svenska senare. För vissa företag med multinationell karaktär är detta självklart. Andra gör det för att få ett bättre underlag i sin kompetensförsörjning.

I ett större perspektiv är det nödvändigt för Sveriges konkurrenskraft att ta tillvara hela rekryteringsbasen i samhället. Vinsten är inte bara att urvalet till olika befattningar sannolikt skulle bli bättre. I en globaliserad värld är förmågan att möta olika kulturer också en viktig framgångsfaktor. För att inte tala om den ökade välfärd som kan skapas inom landet då varor och tjänster bättre anpassas till den mångfald av olika kundgrupper som växer fram.

För att spegla ett förhållningssätt där svenska språket är en kompetens bland andra har vi intervjuat fem arbetsgivare som på olika sätt satsat på fortbildning i svenska åt sina medarbetare. Det är inte ett statistiskt fulltäckande underlag men urvalet av respondenter ger en god bredd av reflektioner över förutsättningar och möjligheter. Det ger också några goda exempel på hur företag kan utveckla sin kompetens genom att ge fortbildning i svenska till sina anställda.

KATARINA LÖNNDAHL – PERSONALANSVARIG PÅ KGM

KGM är ett företag i distributionsbranschen som har funnits i snart 30 år. Stämningen påminner om den på ett familjeföretag och sammanhållningen betyder mycket då många har jobbat länge på företaget.

Nyligen bestämde sig KGM för att anställa personal som inte hade svenska som modersmål. Inte därför att man aktivt valt bort personer med annan bakgrund, utan därför att rekryteringar ofta skett via den existerande personalens kontaktnät.

Vi rekryterar folk på den lägsta nivån. Alltså dem som jobbar i packningen eller kuverteringen. Är det sedan någon som är ambitiös då promotar vi gärna och vill att de ska fortsätta och bli projektledare eller programmerare. Ofta internutbildar vi då. Det är klart att om de är ambitiösa så vill vi gärna att de stannar hos oss. Men då måste man ju också ge dem språket för annars kan de inte vandra en nivå upp. För där är språket jätte viktigt när man kommer till datorn och på telefon och så.

Idén att köpa in en utbildning i svenska väcktes av en anställd under ett utvecklingssamtal. Personen hade läst en del på Sfi redan, men fick inte fortsättningskurser att gå ihop med arbets-schemat. Dessutom upplevdes Sfi utbildningen ge för lite. Behovet delades av två andra anställda och en privatlärare hyrdes in åt dem alla tre.

Att välja undervisning på plats, med så få deltagare, är inte vanligt för små eller medelstora företag, speciellt inte för personal på lägre befattningar. Valet var dock naturligt för KGM då man använder den modellen även för annan utbildning.

Jag vet att när man jobbar heltid så är det tungt att sedan gå i skolan efter det. Även om man vill det. Då kände jag att om vi ger en timme i veckan från företaget. Då kommer de att orka läsa sedan eller göra sin uppgift hemma och så där. För det vet jag, de har inga bilar, så de ska ta sig kommunalt någon annanstans för att sedan åka hem. Det kommer ju att påverka jobbet det också, när man inte orkar. De ska gå mellan 19-22 och sedan vara här klockan åtta nästa morgon. Det är bättre för företaget, och för dem, om de får en timme här och sedan en hemuppgift som är något de har nytta av.

En timme kostar visserligen ungefär tre gånger så mycket som en timme någon annanstans, men fördelarna väger upp kostnaden, tycker Katarina. I en liten grupp måste alla engagera sig. En timmes full koncentration ger ofta mer än tre timmar i en stor grupp. Med en duktig lärare och lite förberedelse från personalen, blir utbildningen också anpassad till behoven på plats.

För KGM var målet en allmänt bättre språknivå för att komma in i gruppen bättre. Även då arbetsuppgifter inte kräver goda språkkunskaper, är det nödvändigt att personalen känner varandra tillräckligt för att effektivt kunna hjälpas åt. Till exempel innebar det att tid ägnades åt språket i den aktuella diskussionen i fikarummet.

Katarina upplever en otrolig skillnad efter 20 veckor a en timme i veckan. Tidigare pratade inte personalen med varandra i samma utsträckning. Nu ser hon en större säkerhet och en grund som gör att man kommer runt språkliga svårigheter. Det finns också en större motivation hos de som gått kursen att lära sig på egen hand. Hon hör mer småprat i fikarummet och även de yrkesmässiga samtalen har förbättrats och man tar ansvar i situationer på ett annat sätt.

I ett företagsklimat som fokuserar på de kortsiktiga vinsterna får Katarina ibland frågor om risken med att utbilda personal som sedan kanske försvinner till andra företag. Hon tror att man kan räkna med att en eller annan slutar, men på längre sikt lönar det sig ändå. Nöjd personal gör ett bra jobb. De som slutar kanske rekommenderar en kusin eller kommer in och jobbar en helg för att träffa tidigare kollegor. Katarinas erfarenhet är att det man själv ger får man tillbaka, ibland på de mest oväntade sätt. Dessutom menar hon att man måste låta folk växa.

Det här är ju duktiga människor. De är väldigt värdefulla för oss. De gör ett jätte bra jobb och ställer alltid upp. Det är klart att man måste ge igen till dem. Det här är ett sätt.

CARL GUSTAFSON – PERSONALANSVARIG PÅ JV SÖDERSTRÖMSTUNNELN

Joint Venture (JV) Söderströmstunneln är ett konsortium i byggbranschen med tyska och danska ägare. Bolaget är multinationellt så ca 70 procent av tjänstemännen i projektet är från andra länder, framför allt Tyskland och Danmark. Kontraktsspråket i projektet är svenska. Det innebär att all kontakt med beställaren (Banverket) inklusive det skriftliga kontraktet är på svenska. Med andra ord finns ett direkt intresse från konsortiets sida att tjänstemännen lär sig svenska, och undervisning bedrivs på arbetsplatsen av tidseffektiva skäl.

Det är framför allt chefer och tjänstemän med starkt intresse för svenska som erbjuder svenskundervisning på arbetstid. Yrkesarbetare erbjuder inte svenskundervisningen. Vi hyr in dem och har svårt att beräkna hur länge de stannar. De arbetar också i egna grupper med gemensam språktillhörighet, så där behövs svenskan inte på samma sätt. Vidare skulle det vara omöjligt att låta dem gå ifrån fem timmar. Tjänstemännen däremot har möten och arbetsuppgifter där svenskan behövs.

Metoden för undervisningen har JV valt tillsammans med utbildaren. Det är en intensiv utbildning, något som är viktigt då projektet tar slut redan om 3-4 år. Svenskutbildningen omfattar 4-5 personer per grupp som träffar en lärare 6 timmar per vecka. Utbildningen är dyr eftersom den upptar nästan en hel arbetsdag i veckan, men JV menar att det uppenbart är värt kostnaden. De anställda kan själva läsa och sätta sig in i formaliteter och får dessutom bättre samhörighet med övrig personal.

Ett gemensamt språk bidrar till en öppnare miljö. Genom svenskan har det blivit mer integrerat, hade vi inte erbjudit utbildning i svenska hade vi nog sett mer av tyskar, danskar och svenskar för sig.

Målsättningen är inte att de som utbildar sig ska kunna perfekt svenska utan att de ska kunna läsa och tala på basnivå. Av cirka 20 personer som har gått utbildningen är det 5-6 som redan har nått målet. En avgörande faktor för hur långt de kommit är den egna motivationen. Carl ser också att det har stor betydelse var i organisationen personen i fråga befinner sig.

Om man ser till dem som har lärt sig mest svenska är det personer som är nära medarbetare med svenskar.

ANNA GANGNOR NYSTRÖM – UTBILDNINGANSVARIG PÅ ITT

ITT Water & Wastewater är ett globalt företag och finns i 140 länder. Engelska är det gemensamma arbetsspråket. För företaget är det viktigt att medarbetare rör sig mellan olika länder. De ser gärna att individer som då kommer till ett annat land lär sig värdlandets språk. Mervärdet för företaget är tydligt även om det är svårt att mäta. Det handlar om att komma in i landets kultur och vardagen där man bor. Om inte vardagen fungerar är det troligt att det inte fungerar bra på jobbet heller. Det handlar om att delta helt och fullt i arbetsgrupper. Som en medarbetare uttryckte det:

När han är i det här landet så vill han vara en med dem och förstå kulturen. Han vill fatta vad de säger när de är ute och äter lunch, och vara mer närvarande. För du blir ju mer närvarande då du förstår vad som sägs runt omkring dig. Man blir mer med då man kan språket i omgivningen.

Mest utbildningsresurser satsar företaget på koncernspråket engelska. Eftersom det kan vara flera hundra som samtidigt studerar språket har man valt att hålla undervisningen via en webbutbildning. Fördelen är att det går att ha en förhållandevis hög individuell nivåanpassning till en låg kostnad. Man kan även via automatiskt genererade rapporter följa upp hur mycket tid medarbetare lägger på olika delar av utbildningen.

Även när det gäller mer enstaka personer som ska lära sig ett språk har företaget satsat på hög individanpassning. Oftast sker det genom lärarledd undervisning för en eller ett fåtal personer. Hur mycket resurser som läggs på utbildning i exempelvis svenska varierar.

Vad är det för person? Vad är det för befattning? Vad ska den här personen göra i det landet den åker till? Är det ett jättestort projekt så att det inte finns någon tid att lägga på att lära sig språket, eller finns det tid? Här måste man vara flexibel, för den här personen måste också få ett privatliv. Så jag tycker man ska lägga en del av den här utbildningen på arbetstid.

PETER THUNELL – LAGLEDARE FÖR A-LAGET I HAMMARBY FOTBOLL AB

Fotbollsklubbar på elitnivå är en mångkulturell miljö. I Hammarby IF talas språk från hela världen, utom möjligen japanska och kinesiska. Externa tolkar används i princip aldrig. Det är nästan alltid någon i föreningen som kan kommunicera på något språk. Brister i svenska har därför aldrig setts som ett problem. Spelarna lär känna varandra ändå.

Spelare tas hit för deras fotbollskunnande och även om svenska är arbetsspråk så är kunskaper i det sekundärt. Det viktiga är att man kan följa det upplägg och de taktiska instruktioner som tränaren ger. Många spelare kan dock förvånansvärt snabbt exempelvis svara på pressens frågor.

De här grabbarna är ju inte 40 år när de kommer hit, de är ju allt från 18 till 25, max 30 i princip. De tar in språket väldigt snabbt, åtminstone de här fraserna där det handlar om: "Djupledslöpningar. Jag mår bra. Jag tycker det är roligt och skoj." Så är de också intresserade av att komma in i gruppen och av att lära sig. Är man 20, 21 så går det fort, så är det bara.

Kontrakten löper på mellan två och fem år. Ju längre man stannar, desto mer intresse finns att också genomgå en utbildning i svenska. Då hjälper klubben till att hitta kontaktpersoner och andra hjälpmedel. Kostnaden och tiden får spelarna däremot stå för själva. Bland annat därför att det är viktigt att spelaren vill själv och inte bara studerar för att klubben har tagit fram något.

Det ligger ju också i deras intresse att utvecklas och kunna ta till sig den taktiska delen. Fotbollspelare är ju inte direkt lågavlönade heller, även om de jobbar 10år och sedan måste göra något annat. Att utbilda sig i svenska det är något de får ta hand om själva. Så har vi valt att se på det idag.

KERSTIN SJÖSVÄRD - HUVUDPROJEKTLEDARE SPRÅKSAM⁵

Projektet Språksam är en del av den kvalitetshöjning som pågått under många år inom omsorgen om äldre och funktionsnedsatta. En betydande andel av dem som jobbar i omsorgen har ett annat modersmål och många av dem har otillräckliga kunskaper i svenska.

Det är ingen nackdel att kunna många språk. En växande grupp brukare har andra modersmål. Men det krävs ändå att svenskan är det gemensamma kommunikationsspråket. Till exempel i Södertälje finns det många syrianer. Många i personalgruppen där talar också syrianska, assyriska eller arabiska. De kan ha en jättestor nytta av att de kan kommunicera och diskutera, men sedan ska de dokumentera på svenska. Då uppstår problem. Man måste helt enkelt kunna båda språken.

Till skillnad från tidigare satsningar så arbetar man den här gången parallellt med både de som har brister i svenska språket och de som inte har det. Målet är att höja kompetensen på arbetsplatsen. På varje arbetsplats får enhetschefen och två drivande personer (språkombud) en sexdagars utbildning där språkforskare föreläser om svenska som andraspråk. Det handlar om att ge en förståelse för "vad som främjar och vad som motverkar språkutveckling". I stor utsträckning har man försökt styra det så att en av dem som är språkombud har egen erfarenhet av invandring och den andre har längre svensk bakgrund.

⁵ SpråkSam är ett projekt som har stöd från EFS - mål 1, Projektet pågår från april 2009 till april 2011

[Språkbuden] kommer vara som motorer ute på arbetsplatserna. De ska se till att arbetsplatsen fungerar på ett bra sätt för att stärka språkutveckling. Det kan handla om hur man pratar med varandra och alla de här frågorna: Hur är arbetsplatsträffar organiserade? Vilka det är som talar, respektive inte talar, och varför? Kan man tänka sig att fler skriver protokoll, att man hjälper varandra? Hur gör man när man ser att det blir fel? När det uppstår missförstånd, hur gör man för att rätta till det utan att sära eller kränka, men ändå faktiskt ta upp diskussionen? Det är vad de ska göra. De ska se till arbetsplatsen och vara ett oberoende stöd till chefen och sina kollegor.

Nästa steg innebär att två lärare, en från omvårdnadsprogrammet och en från Sfi utformar nya metoder för utbildning ute i arbetsmiljön. Tillsammans undervisar de i svenska och delar av omvårdnadsprogrammet utifrån behoven på den specifika arbetsplatsen. Behoven bestäms i diskussion mellan chefer, lärare och språkbud utifrån en framtagen uppsättning frågor. Bland annat handlar det om att träna cheferna på att uttrycka vad man förväntas kunna. Till stöd finns ett flertal nätverk knutna till projektet. Förutom projektledningen finns bland annat en referensgrupp för arbetsledare och ett antal forskare som tittar på metodutvecklingen.

Det som alla [språkbuden] sa var att äntligen får vi prata om det här problemet. Man har inte sopat det under mattan. Och de som inte har svenska som modersmål sa att äntligen är det någon som lyssnar på oss och inte bara säger att vi ska lära oss språket, utan att man inser att det är ett arbete att göra det och att det krävs en ansträngning från alla parter.

Språkutveckling kommer inte av sig själv. Att ta sig förbi förutfattade meningar är en del av problemet. Till exempel att ta till sig kunskapen att vuxna visst kan lära sig lika bra som barn. Skillnaden är snarare att vuxna behöver mer motivation och kanske mer repetition. Diskussioner om motivation och bra ingångar till samtal om kommunikationsproblem är därför viktiga.

Att stötta den lärande arbetsplatsen på det här sättet föder många nya tankar.

5. På spaning efter ökad effektivitet

VAD HÄNDER PÅ EU-NIVÅ

Språkutbildning är en essentiell del av den europeiska unionens inre liv. Fler invånare som lär sig ett andra och/eller tredje språk är nödvändigt för att kunna behålla variationen av nationella identiteter och samtidigt sträva mot fri rörlighet och mer samarbete. Flerspråkighet är ett av fem huvudteman för EU:s program för livslångt lärande. Till programmet avsätts årligen ca 7 miljarder Euro.⁶ Programmet finansierar projekt för utveckling av allt från förskola till olika former av vuxenutbildning.

En viktig princip för Europarådet har varit att mäta effektiviteten hos olika undervisningsmetoder för språk med hänsyn till inlärnarnas behov och sociala sammanhang. Skilda behov och sammanhang påverkar även målen för undervisningen. Så vad som eftersträvas är inte *en* effektiv metod utan en mångfald av effektiva metoder, material och delmål. Ett av de viktigaste bidragen till språkutbildningen har dock varit utvecklandet av en gemensam referensram för språkkunskaper (GERS). Den är numera ett allmänt vedertaget verktyg för lärande, undervisning och bedömning i språk (se *bilaga 2*).

På EU nivå finns också International Certificate Conference (ICC). ICC utgör ett internationellt nätverk av språklärare och språkforskare. Årligen hålls en gemensam konferens där idéer, erfarenheter och kunskaper sprids mellan de 18 länder som för närvarande är medlemmar.

VAD HÄNDER I NEDERLÄNDERNA

Språk- och integrationspolicy

Nederländerna har länge varit känt för sin öppna attityd och multikulturella prägel. Av drygt 16 miljoner invånare är det ca 20 procent som är första eller andra generationens invandrare.⁷ På senare år har dock integrationen varit en het fråga i landet. I maj 2003 slog dåvarande regering fast en policy som syftade till att kräva mer av dem som vill bosätta sig permanent i landet. Det finns bland annat krav på att ta aktiv del i samhället och att lära sig språket.⁸ Därför har Nederländerna som första land i Europa infört obligatoriska kurser och test i språk för invandrare.

Sedan 2007 måste många immigranter från länder utanför västvärlden ta ett grundläggande test redan innan de reser från hemlandet.⁹ Språkmässigt motsvarar detta grundläggande test nivå A1 (minus) enligt Europas nivåskala. Det är tänkt att fungera som ett bevis på att man förberett sig på att komma till landet. Testet för permanent uppehållstillstånd ligger en svårighetsgrad högre (motsvarande A2) och är betydligt mer omfattande.¹⁰ För att inte drabbas av en straffavgift måste testet klaras inom tre till fem år beroende på individens omständigheter.

⁶ Det betyder ca €14 per invånare. Som jämförelse motsvarar det en tiondel av de medel som Europeiska socialfonden (ESF) delar ut.

⁷ Varav 11 procent har sin bakgrund i länder utanför Västvärlden (2009).

⁸ "Any person who wishes to settle permanently in the Netherlands must actively take part in society, learn Dutch, be aware of Dutch values and abide by the rules." (Dutch Cabinet's Outline Agreement dated 16 May 2003).

⁹ Basisexamen inburgering (The Integration Abroad Test). Principen är att alla som vill komma till Nederländerna först måste klara detta test i sitt hemland. Det finns undantag för bland annat arbetskraftsinvandring, studenter, flyktingar och än så länge även EU medborgare. Med så många undantag innebär det att lagen i första hand riktar sig mot anhöriginvandring.

¹⁰ Inburgeringsexamen (The Dutch Integration Test).

Finansieringsformer och kursutbud

Nederländerna har infört en variant av ett frivalssystem för utbildning i nederländska som andraspråk. Det bygger på att individen själv väljer och betalar sin utbildningsanordnare. Under lagen för integration kan man dock få tillgång till offentligt stöd för dessa studier.¹¹ Ett stöd som administreras på kommunal nivå.

Kurserna bedrivs oftast på deltid och det är vanligt att de kombineras med andra aktiviteter. Det har varit vanligt tidigare att andraspråksundervisning skett isolerat, som ett ämne och i ett rum för sig. Numera betonas vikten av den sociala kontexten för språkinläringen. Som en följd av det satsar man på att 80 procent av integrationsprogrammen ska vara sammankopplade med antingen arbete eller annan utbildning till 2011.¹²

VAD HÄNDER I QUEBEC (KANADA)

Språk- och integrationspolicy

Av Quebecs 7,5 miljoner invånare har 80 procent franska som modersmål och det är en viktig identitetsfaktor för många. Franska blev provinsens enda offentliga språk 1974 och en omstridd lag från 1977 ger alla invånare rätten att leva och arbeta på franska. Det innebär bland annat att företag med fler än 50 anställda är skyldiga att arbeta med att göra franska till huvudspråk i företaget. (Myndigheten för franska i Quebec, 2005)

I Quebec är närmare 850 000 eller 11,5 procent födda i ett annat land än Kanada. Endast en minoritet av dem är flyktingar. Det stora flertalet har kommit som arbetskraftsinvandrare efter en bedömning av möjligheten att etablera sig ekonomiskt. 2008 innebar det bland annat att 60 procent av dem som immigrerade till Quebec redan behärskade det franska språket.

Förutsättningarna är med andra ord inte jämförbara med Sveriges situation. Deras system för utbildning i franska som andraspråk är dock intressant som jämförelse, inte minst därför att frågan har en hög status där.

Finansieringsformer och kursutbud

Man har försökt ta ett helhetsgrepp på all utbildning i franska som andraspråk, oavsett målgrupp. Program för olika åldrar och ändamål har harmoniserats för att övergångar mellan dem ska gå så smärtfritt som möjligt. (Quebecs regering, 1998) Immigrationsdepartementet¹³ administrerar tillgång till gratis undervisning för vuxna invandrare genom samarbeten med eftergymnasiala institutioner, privata språkinstitut, ideella organisationer och det obligatoriska skolsystemet (inklusive yrkesinriktade skolor). Under vissa villkor kan även försörjningsstöd ges.

Eftersom arbetskraftsinvandring länge varit huvudfåran finns ett utvecklat system för att värdera och komplettera utländsk yrkeserfarenhet. Språkundervisningen varierar från heltidsstudier till helg eller kvällskurser, från 30 timmar ner till 4 timmar per vecka. Det finns även centrum för självstudier där alla som invandrat, oavsett övrig sysselsättning, är välkomna att skriva in sig för att förbättra sina färdigheter i franska i egen takt.

¹¹ Wet Inburgering (Dutch Integration Act).

¹² Deltaplan Inburgering startades 2007.

¹³ Ministère de l'Immigration et des Communautés culturelles (MICC).

NYA FORMER FÖR UNDERVISNING

I diskussionen om hur undervisningen i svenska som andraspråk kan bli mer effektiv finns det tre metodtrender som är värda att ha med sig. Metoderna sprids och utvecklas på olika sätt runt om i Europa. Delvis finns de redan närvarande i intervjuer och text ovan. För att förtydliga lyfts de tre fram ytterligare en gång här:

Undervisning i länder där utvandrare siktar mot Sverige

I stora delar av EU finns ett behov av att få in ny arbetskraft för att öka arbetskraftens kompetens och täcka luckor på arbetsmarknaden. Det gäller även för Sverige. Därför har hindren minskats genom att öppna för arbetskraftsinvandring. Utöver minskade hinder görs också på många håll satsningar för att öka attraktionskraften. En typ av satsning handlar om att underlätta migrationen genom att på olika sätt uppmuntra den som migrerar att påbörja studier i mottagarlandets språk så tidigt som möjligt.

Svenska Institutet stöder undervisning i svenska utomlands. Verksamheten riktar sig dock främst till länder med vilka vi har ett utvecklat akademiskt utbyte. Svenskundervisning skulle i större utsträckning kunna bedrivas i de länder som vi tar emot människor från. Italien har till exempel finansierat undervisning i Italienska i Libanon, med potentiell arbetskraftsinvandring i åtanke. Stöd till undervisning kan ske i olika skala beroende på vilka förutsättningar som finns. En avskalad variant är att organisera samtalsträning eller stöd till självstudier åt intresserade. Det skulle kunna vara ett uppskattat extraarbete för ungdomar på lång resa eller medföljande till utlandsanställda.

Ett annat sätt att stimulera till tidig språkinlärning hos emigranter har prövats av bland annat Nederländerna. Genom att införa språkrav för att få söka uppehållstillstånd tvingas den som vill flytta dit att påbörja sina studier innan avresan.

Det finns säkerligen fler möjligheter att uppmuntra till studier i svenska redan innan migration sker, och därigenom underlätta etableringen i Sverige. Frågan om kostnader behöver i vissa fall inte ens bli aktuell. Även om endast en bråkdel av invånarna i länder som exempelvis Iran eller Indien vore intresserade, skulle det lätt bli självfinansierande på sikt.

Språkutvecklande sammanhang

Forskningen har visat att effektiv språkinlärning är nästan lika beroende av sammanhanget som av individens egen förmåga att lära sig. Rik användning av språket i sociala sammanhang påskyndar inlärningsprocessen avsevärt. Det finns följaktligen en trend att alltmer kombinera traditionell språkundervisning med medvetna satsningar på att skapa ett gynnsamt sammanhang.

Det kan handla om att lärarna kommer till eleverna istället för tvärtom. Till exempel kan språkundervisning bedrivas enbart ute i miljön på en arbetsplats. Det kan vara att stödja den vardagliga språkträningen genom att ge arbetslag eller handledare fortbildning i språkinlärning och interkulturell kommunikation. Det kan handla om kombinationsutbildningar, där man parallellt läser både svenska och en kompletterande utbildning som krävs för ett visst yrke. Eller som i projektet Språksam¹⁴, kombinera allt detta i ett projekt för att höja organisationens kompetens.

Blended learning

Ibland säger man att Internet har fått en ny innebörd med den ökade användningen av olika sociala plattformar (internet 2.0). På samma sätt kan man tala om en kvalitativ utveckling av IT-baserade pedagogiska hjälpmedel. Termen ”blended learning” kommer från de förbättrade möjlig-

¹⁴ Se avsnitt 4.

heterna att kombinera undervisning i verklig och IT-baserad miljö. Tidigare fanns förhoppningar om att lärarens arbete skulle minska eller rentav bli överflödigt. Erfarenheten har visat att läraren är minst lika nödvändig som tidigare men att rollen kan förändras kraftigt.

Multimedia för språkinläring kan köpas i butik, men det mesta av innehållet och en del extra-material går att få tag på via en webbläsare. Utvecklingen går mot att det som nu finns på Internet snart finns tillgängligt i mobilen. Så framöver kan antagligen den som vill lättare ägna pendlingsresor och andra pauser i vardagen åt att lära sig ett nytt språk. Material, eller snarare verktyg, som underlättar språkundervisning finns grovt sett i fyra varianter på nätet.

- **Språkportaler**
- **Lärlösa kurser**
- **Tandemsidor**
- **Lärplattformar**

Språkportaler erbjuder multimediala lösningar och länksamlingar med inriktning mot ett eller flera språk.¹⁵ Vanligtvis ger de tillgång till ordböcker, olika inläringsspel och övningar (exempelvis korsord och uttalsträning), maskinöversättningsverktyg och sammanställningar av lättfattliga texter, radio- och videoinslag.

I en **lärlös kurs** följer besökaren ett pedagogiskt upplagt multimedialt innehåll. Ett exempel på en sådan kurs i grundläggande svenska är *Safir*.¹⁶ Kursen utvecklades av det numera nedlagda Centrum för Flexibelt Lärande, men materialet återfinns fortfarande på andra webbplatser på Internet.

Tandemsidor kan grovt förenklat sägas vara en utveckling av konceptet *brevvännor*. Webbplatserna syftar till att föra samman två eller flera personer som vill lära sig språk med och av varandra.¹⁷ Genom webbplatserna ges ofta möjlighet att lägga upp egna sidor, att delta i olika forum och att chatta i text eller ljud med varandra.

Lärplattformar är system för att ha slutna konferensytor på Internet. Plattformarna kan användas för att bedriva eller administrera undervisning.¹⁸ Tidigare fanns en föreställning att språk inte går att lära sig på distans. Tröskeln att motivera sig själv och att hitta någon att träna med ansågs länge för hög för den normalintresserade. Men på Högskolan i Dalarna får distansundervisningen i språk numera högre betyg av eleverna än den traditionella undervisningen i klassrum.

Den första nyckeln till framgång utgörs enligt de ansvariga av att distans inte längre betyder asynkron. Så som i en undervisning per korrespondens där man skickar uppgifter och inlämningar fram och tillbaka vid olika tidpunkter.

Det finns fördelar med att på ett visst klockslag infinna sig vid varsin uppkopplad skärm istället för i ett klassrum. Alla har tillgång till den gemensamma skrivytan (whiteboard) samtidigt. Därmed tar det inte någon extra tid för studenterna att utföra uppgifter tillsammans med läraren. Alla kan också i frågor och kommentarer enkelt hänvisa till specifika ställen i texter eller bilder. Med webbkameror visas alla i närbild med namnet angivet under respektive bild, samtidigt erbjuder den fysiska hemmiljön runt om eleven extra trygghet. Lektionen kan dessutom vara inspelningsbar. Alla som vill kan då gå tillbaka och repetera valda delar. Det handlar mycket om att vänja sig vid tekniken och att skolan bygger upp en struktur som ger läraren ett effektivt stöd då frågor om tekniken uppstår.

¹⁵ Två exempel är digitalasparet.se och sfi.su.se/resursbanken via länken [undervisningsmaterial].

¹⁶ Tillgänglig exempelvis via integra-ab.se/Filer/SAFIR/safir/index.htm.

¹⁷ Två exempel är italki.com och swedenintouch.se.

¹⁸ Två exempel för svenskt utbildning är datalingua.net och du.se/sv/Utbildning/Amnen/Svenska-som-andrasprak/Swedish-for-International-Students.

6. Utmaningar och problem

DEBATTEN OM SFI - EN DEL AV PROBLEMET

Debatten kring Sfi, dvs. den grundläggande utbildningen i svenska som andraspråk, har ofta gått hög. Det är förståeligt eftersom det är en central och viktig del i samhällets arbete för integration. Samtidigt riskerar debatten att bli en del av problemet. Dels är integration inte det samma som språkinlärning och dels är det inte bara inom Sfi som det sker språkinlärning. Det frikopplade men vidare perspektivet på svenska som andra språk är viktigt att hålla kvar då debatten går het.

Debattens behov av dramatik ger ofta överdrivet fokus på enstaka svårigheter. Ena dagen är det någon del av svenskan som anses omöjlig att lära sig. Andra dagen är det en grupp som inte är tillräckligt motiverade att komma in i svensk kultur. Alla de som trots allt lär sig svenska och analysen av varför vissa tappar sin motivation får sällan samma utrymme. Faktum är att unga vuxna fortsätter att komma hit från andra länder för att de ser en framtid där de kan försörja sig själva och sin familj samtidigt som de bidrar till det svenska samhället.

Debattvågorna har gjort att form, mål och riktlinjer ändrats ett otal gånger, men huruvida de förbättrat resultatet vet vi förvånansvärt lite om. Först under det senaste året har systematisk utvärdering av effekter fått högre prioritet.¹⁹ Förhoppningsvis innebär det att vi får en bättre helhetsbild och mer spridning av bra lösningar i fortsättningen.

ONÖDIGA SPRICKOR I DET SVENSKA SYSTEMET

Inom ramen för kartläggningen har samtal skett med kommuner, studieförbund och andra huvudmän för utbildning i svenska som andraspråk (se referenser till samtal i slutet av rapporten). Två strukturella problem har återkommit i samtalen då de upplevts som särskilt frustrerande.

Det första problemet handlar om Sfi-utbildningens slutfas. Flertalet individer som studerat Sfi upp till C-nivå får inte läsa vidare med bibehållet ekonomiskt bistånd. Socialstyrelsen menar att det är bättre om dessa arbetslösa Sfi-deltagare ägnar tiden åt att söka jobb istället. På Arbetsförmedlingen menar man att de borde fortsätta läsa svenska då Dnivån ses som en förutsättning för att ha reella möjligheter på arbetsmarknaden. Valet mellan att investera i utbildning som kan ge bättre möjligheter i framtiden och att söka jobb direkt, är inte unikt för den här gruppen. Här störs dock valet av att samhällets ansvar för att underlätta steget från utbildning till arbete är delat mellan myndigheter med ibland motstridiga intressen. Med ett enhetligt bemötande skulle individens ambitioner få en mer central roll.

Det andra problemet handlar om att individer velat kombinera kompletterande högre utbildningar med studier i svenska. Då tvingas lärosäten och CSN att tolka kravet ”att kunna följa undervisningen”. Normalt sett krävs Svenska B och Engelska B för att läsa en kurs inom högre utbildning. Det kan tolkas som att invandrare som ska komplettera en utländsk akademisk utbildning först måste lära sig perfekt svenska. Men att först läsa svenska för att sedan återkomma till det man studerat tidigare är inte optimalt. Det har visat sig att språkinlärningen blir bättre då studier i svenska går parallellt med kompletterande utbildning. Dessutom kan kompletteringen underlättas då tidigare kunskaper är färskare.

¹⁹ Bland annat syns den ökade prioriteringen av utvärderingar i Skolverket (2008) och de utvärderingspengar till Statkontoret som regeringen inkluderat i Sfi-lyftet.

Båda dessa problem uppstår på grund av att existerande strukturer inte är tillräckligt flexibla. Institutionerna är anpassade för att möta andra typer av problem i första hand och helhetsgreppet på både språkinläring och integration tappas bort. Det förslag till reform för integration som regeringen presenterade i september 2009 tar oss en bit på väg. Bland annat ska ett samordnande ansvar läggas på arbetsförmedlingen och under tiden ges stöd av en lots som hjälper den invandrade att se sina möjligheter på arbetsmarknaden. Det är dock inte ett helhetsgrepp eftersom förslaget bara berör en del av dem som har behov av svenska som andraspråk.

INDIVIDANPASSNING OCH KOMMUNSAMVERKAN

Det existerande utbudet av svenska som andraspråk är stort. Det finns antagligen bra lösningar för alla typer av behov någonstans i landet. Men långt ifrån alla individer har tillgång till den kombination som passar dem. Än mindre har de möjlighet att kombinera delar från olika håll. En särskilt svår utmaning utgör de små årskullar och stora skift i behov som möter mindre orter. För mer än var fjärde kommun är det färre än 50 studerande per år (Skolverket 2009). Det säger sig självt att det är en utmaning till och med att fullfölja uppdelningen i tre studievägar. Kommunsamverkan kan vara besvärligt att få till stånd, men i många fall är det nödvändigt för att få ett tillräckligt underlag för ytterligare individanpassning.

Samverkan för bättre vuxenutbildning sker till exempel sedan länge mellan de sex kommunerna i Hälsingland (Bollnäs, Hudiksvall, Söderhamn, Ljusdal, Ovanåker och Nordanstig). Konkret handlar det bland annat om en gemensam hemsida och möjligheter till distansutbildning via lärcentrum och Internet. Innan Sfi-verksamheten också blev en del av samverkan, var den mager i många av länets kommuner. Ofta låg undervisningen på den undre gränsen 15 timmar per vecka. Sedan 2006 omfattar undervisningen 40 timmar i veckan, varav 27 timmar är lärarledda. Parallellt erbjuds sidoämnen som exempelvis datakunskap eller friskvård. Engagemanget bland lärarna är stort. De har fått både avlastning av varandra och ökat ansvar. Man har även kunnat starta gemensamma projekt, till exempel för att kunna kombinera utbildningen i svenska med yrkesförberedelser och certifiering (ivj. Dan Jonsson).

UTBUDET UTNYTTJAS INTE FULLT UT

Hälften av dem som är berättigade till Sfi-studier väljer att avstå och endast en mindre del av dem som påbörjar avslutar med examen på D-nivån. Den rakaste tolkningen av det är att många invandrare väljer andra vägar för att förverkliga sina ambitioner. Utbudet utnyttjas inte fullt ut antingen därför att det finns ett informationsproblem eller därför att erbjudandet inte är tillräckligt attraktivt.

En första fråga är vem som ska bestämma vad fullt ut innebär. Det är en lovvärd ambition att alla invandrare ska kunna diskutera och umgås på ett flytande och naturligt sätt på svenska. Det motsvarar en samtalsförmåga på nivå B2 i Europarådets skala, snäppet över D-nivån i nuvarande Sfi. Men för vissa individer är det kanske inte längre nödvändigt för att känna sig hemma och klara sig bra i dagens mångkulturella Sverige.

Vad gäller attraktiviteten kan den öka genom att undervisningen anpassas i större utsträckning till användarens situation. Även om Rooth & Åslund (2007) visat att den som studerar svenska i genomsnitt vinner fördelar på arbetsmarknaden så kanske individen tenderar att ge mer vikt åt den omedelbara och mer påtagliga ansträngningen. Kanske behöver undervisningen kombineras med ämnesstudier eller jobbsökande, i linje med den kommande etableringsreformen för nyanlända. Kanske går det bara att pussla ihop med övriga scheman om det går att läsa på kvartsfart på kvällstid. Kanske finns motivationen först efter några år då beslutet att inte återvända till hemlandet har slagit rot.

Poängen är att de vuxna som läser svenska som andraspråk är ansvarstagande människor. Det går inte att veta anledningen till att utbudet underutnyttjas om man inte frågar individerna själva. Ett naturligt incitament till att ställa frågor om individens behov uppstår endast om de organisationer som undervisar är beroende av att bli valda av användarna. Det saknas däremot om en ansvarig kommun sparar pengar på att färre utnyttjar sin rätt till en individanpassad utbildning i svenska.

UPPHANDLING

Det finns ett problem då offentliga ställföreträdare sköter upphandlingen av utbildning för vuxna. Då konsekvenserna av en konsumtion tillfaller ett kollektiv kan det finnas intresse av att ha en ställföreträdare som samlar kollektivets olika intressen. En utbildnings kvalitet och konsekvenser faller dock i högsta grad på enskilda individer. Rimligen är det individerna själva som bäst känner till och värnar sina behov. Sammanställningen av dessa behov till en enda beställning är i bästa fall enbart tidsödande, i sämsta fall blir dessutom ingen nöjd.

Kommunens kravbild då de beställer utbildning i svenska språket riskerar dessutom att bli för grovhuggen. Anpassning till individuella behov får inte självklart utrymme i en statistikbaserad efterfrågan. Det gäller att hitta lösningar på rätt detaljnivå.

Det som möjligen talar för en struktur med centrala upphandlare är att kvalitén på den information som används för att göra valet, kan påverkas av hur erfarna och kompetenta konsumenterna är. Problemet är dock att den bättre informationen fortfarande måste nå fram inte bara till upphandlaren utan också till möjliga användare. Det är svårt att hävda att informationen om en värdefull utbildning är god när så många i målgruppen låter bli att gå den. Detta trots att utbildningskostnaden betalas av någon annan.

7. Diskussion och förslag

FÖRDELARNA MED ETT FRIVALSSYSTEM

I den översikt som gjorts här är det två utmaningar som träder fram starkare än andra. Den ena är att ha en välfungerande anpassning till individens behov över hela landet. Svenska som andraspråk är ett enda ämne, men de specifika anledningarna och förutsättningarna att studera det varierar antagligen lika mycket som språket har användningsområden. Den andra utmaningen är att tydliggöra och nå ut med information om de verkliga vinsterna med att kunna svenska. Fördelarna på arbetsmarknaden är stora, men inte i första hand därför att examensbeviset fungerar som en fot i dörren. Snarare handlar det om att öppna upp de sociala rummen inne på arbetsplatsen.

Ett frivalssystem är inte en total lösning, men det svarar åtminstone i någon mån på båda dessa utmaningar. Ett frivalssystem för svenska som andraspråk innebär att individen får använda en viss mängd pengar till den utbildning i svenska som hon själv finner lämplig. Liknande system finns redan till exempel för val av gymnasieskola. *Frivuxutredningen* (SOU 2008:17) tog fram hur man kan införa ett sådant system även för all kommunal vuxenutbildning.

Ett frivalssystem ger tyngd åt individernas egna behov samtidigt som det stimulerar informationsflödet. Invandrare med specialintressen skulle inte vara begränsade till den egna kommunen utan få möjlighet att göra gemensam sak med andra från hela landet. I bästa fall skulle det då också vara en möjlighet för kommuner att locka till sig kompetenta invånare genom att skapa förutsättningar för nischade kombinationer.

Ett frivalssystem ger också möjlighet att fördela utbildningen över tid. Det går att anpassa utbildningen bättre både till den egna karriären och till den ack så avgörande konjunkturen. Det är en sak att man som nyinflyttad till ett språk måste erövra sin vuxna identitet på nytt. Det är inte lika självklart att man måste sätta sitt i övrigt vuxna liv på paus. Vi behöver komma bort från den i vissa fall förlamande tanken att utbildning i svenska först måste avslutas innan man kan skaffa jobb. Det viktiga är möjligheten att få stöd i språkutvecklingen när man så önskar.

Ett frivalssystem innebär inte att problemet med att nå ut med relevant information till användarna försvinner. Informationen blir eventuellt till och med dyrare av att man inte gärna kan använda svenska för att informera någon som ännu inte lärt sig svenska. Poängen med ett sådant system är att kommunens ansvar förändras, inte att det försvinner. Skillnaden är att fokus blir en annan: Istället för att först skapa exempelvis en Grön Sfi som stöd till en näring (SOU 2008:56, s.41) och sedan jaga personer som vill gå den, kan man ge stöd till individen att välja den yrkesinriktning på utbildningen i svenska som passar dem. Istället för att styra verksamhet, kan kommunen koncentrera sig på att utvärdera förmågan hos dem som utbildar. Istället för att ta reda på vad kommunen tror behövs, blir det centrala att stödja individen att ta reda på vad hon behöver.

Sedan 2005 har Nacka kommun valt ett frivalssystem för all sin vuxenutbildning. Erfarenheten från Sfi-verksamheten är att ökad valmöjlighet i första hand användes till att välja när och var utbildningen skulle ske. På ett självklart sätt fick därmed anpassningen till individens situation i livet och på arbetsmarknaden ökad tyngd (ivj. Mats Gerdau).

Utrikesfödda är en mer heterogen grupp än inrikesfödda. Gruppen har större variation i allt från utbildningsbakgrund och yrkeserfarenheter, till traditioner och kultur. Behovet av individuella lös-

ningar är därför extra stort. Det är egentligen märkligt att det fria valet gäller för ungdomar då de väljer grund- och gymnasieskola och för äldre i behov av vård, men inte för vuxna människors val av fortbildning för att nå grundläggande möjligheter i det svenska samhället.

OM FLEXIBILITET

Som sammanställningen av utbudet visar finns det ett brett utbud av utbildningar i svenska som andraspråk. Det kan ta tid att hitta rätt. Bor du exempelvis på en ort där få studerar svenska bör du vara beredd på att pendla till grannkommunen eller att studera på distans. Å andra sidan, med den utveckling som sker inom ”blended learning” kan det snart vara den bästa utbildning som går att få. Möjligheterna är stora för den som engagerar sig.

Samtidigt behöver anpassningen av utbudet till rådande behov komma ännu längre. Senare års forskning har visat betydelsen av det sociala sammanhanget för språkinlärningen. Det finns ett växande utbud av språkkurser som varvar språkstudier med arbete eller kompletterande utbildningar i andra ämnen. Utvecklingen av olika koncept där lärare i större utsträckning bedriver språkundervisning ute på arbetsplatser ska också bli intressant att följa.

Intervjuerna med arbetsgivare visar att det finns företag som ser vinster med att finansiera sina medarbetares utbildning i svenska som andraspråk. I ett mångkulturellt samhälle torde det vara en allt mer vinnande strategi att skapa en språkutvecklande och kulturmedveten arbetsplats.

Strukturerna kring undervisningen kan också bättre anpassas till det globaliserade samhället. Det är närmast en skandal att unga akademiker som valt att studera på svenska universitet upplever att de inte har möjlighet att lära sig tillräcklig svenska för att skaffa ett arbete här (Rezania 2008, s.11).

OM FÖRSÖRJNING OCH FINANSIERING

Varje individ som lär sig svenska som andraspråk blir samtidigt en brygga till en annan kultur, inklusive dess kundgrupper. Utbildning i det svenska språket är därmed en investering inte bara för individen utan även för Sveriges framtida konkurrenskraft.

Vinsterna på lång sikt ställs mot de omedelbara kostnaderna för individen och samhället. Utöver utbildningskostnaderna tillkommer alternativkostnader i termer av uteblivet arbete. För individer som inte kan få ekonomisk hjälp av närstående under studietiden blir ofta den förlorade arbetsinkomsten oöverkomlig. Totalt sett är alternativkostnaden för samhället summan av förlorade arbetsinkomster och eventuella bidrag till försörjningen. Med andra ord så är investeringskostnaden betydande.

I förhållande till de investeringar som görs på inrikesfödda innan de når arbetsmarknaden är det å andra sidan inte särskilt mycket. Som investering i Sveriges framtida arbetskraft är jämförelsen inte helt udda. Det är en betydande andel av Sveriges arbetskraft som flyttat hit från andra länder. Utan dem skulle arbetskraften och därmed även tillväxten minska från år till år.

Samtidigt är större statliga satsningar inte självklart lösningen på de problem som vi sett i den här översikten. För varje vuxen person som når upp till nivå B1+ i svenska (slutnivå på D-kursen i Sfi) lägger staten redan mellan 40000 och 60000 kronor i utbildningskostnader, enligt beräkningar från 2003. Med rådande priser (2009) räcker det fortfarande till en hel del undervisning även utan mängdrabatt.

Försörjningen måste inte heller nödvändigtvis komma från det offentliga. Det kanske är tufft att arbeta på heltid samtidigt som man läser svenska på deltid, eller vice versa, men det är inte omöjligt. Det kanske är dyrt att låta personal studera svenska på arbetstid, men det är vad man får tillbaka som avgör värdet. Där det finns ambitioner och ett flexibelt utbud av svenska som andraspråk kommer Sveriges möjligheter växa.

Referenser

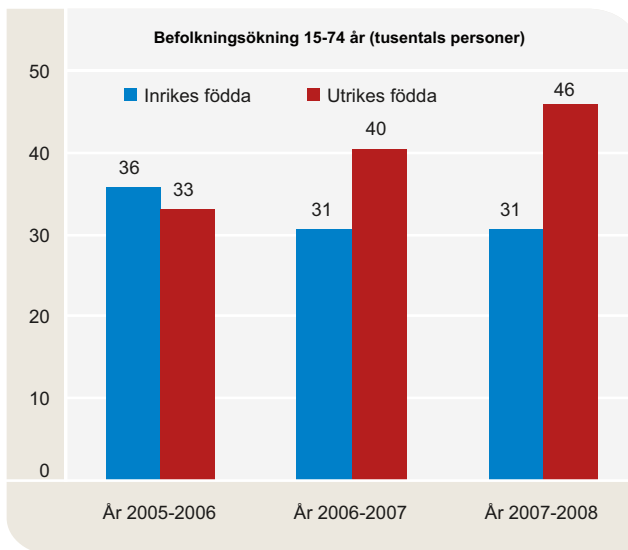
- Carlson, M. (2006) *Svenska för invandrare - brygga eller gräns?*, Studentlitteratur.
- Ds 2004:22 (2004) *Öppna dörrar Sänkta trösklar*, Arbetsmarknadsdepartementet.
- FAIR (2007) *Fair rekrytering – en idébok*, Liber distribution
- FORUM (2009) *Fact Book on Dutch Multicultural Society*, FORUM – Institute for Multicultural Development
- Gougoulakis, P. (2009) ”Sfi som motiverar” s.38-41 i *i&m – invandrare och minoriteter*, 2009(2), Stiftelsen i&m.
- Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (2004) *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*, Studentlitteratur.
- Kennerberg, L. & Sibbmark, K. (2005) *Vilka deltar i svenska för invandrare?*, IFAU.
- Myndigheten för franska i Quebec (2005) *The language of work and francization of business firms – Summary* http://www.olf.gouv.qc.ca/english/infoguides/summary_languagework_20050825.pdf [Åtkomstdatum Oktober 26, 2009].
- Persson, G. & Norrby, D. (2002) *Tal i egen sak: integration i praktiken*, Silentium.
- Quebecs regering (1998) *A School for the Future – Policy Statement on Educational Integration and Intercultural Education*, Gouvernement du Québec Ministère de l'Éducation.
- Rezania, F. (2008). *Svenska för globalisering*, Svenskt Näringsliv.
- Rooth, D. & Åslund, O. (2007) Får utlandsfödda betalt för sin utbildning och sina kunskaper i svenska? s.41-53 i *Ekonomisk Debatt*, 2007(3).
- Skolverket (2008) *Redovisning av uppdrag om vidtagna åtgärder för att förbättra statistiken avseende svenskundervisning för invandrare (sfi)*.
- Skolverket (2009) *Statistik om svenskundervisning för invandrare*, <http://www.skolverket.se/sb/d/1728> [Åtkomstdatum Oktober 26, 2009].
- SOU 2003:77 (2003) *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv*, Utbildningsdepartementet.
- SOU 2008:17 (2008) *Frivux – Valfrihet i vuxenutbildningen*, Utbildningsdepartementet.
- SOU 2008:56 (2008) *Mångfald som möjlighet – åtgärder för ökad integration på landsbygden*, Jordbruksdepartementet.
- Statskontoret PM (2009) *Försörjning och sysselsättning efter avslutade sfi-studier*, Dnr 2008/45-5.
- Svenskt Näringsliv (2008). *Sökande Sökes! – Rekryteringsenkäten 2008*, Svenskt Näringsliv.

Utöver skriftliga källor har samtal förts med:

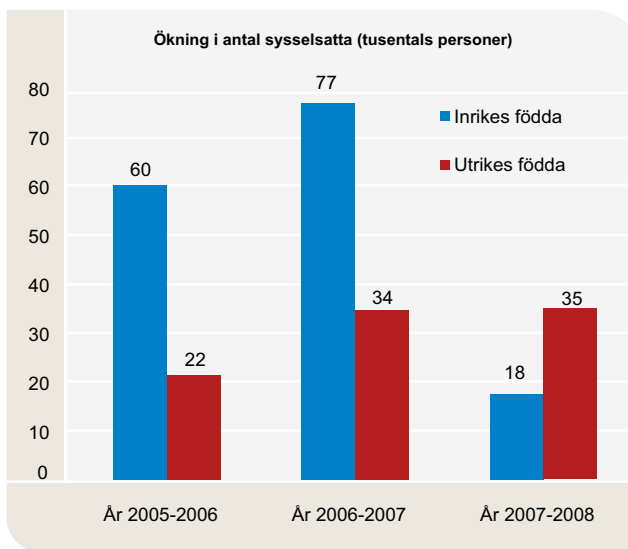
Judith Chrystal m.fl.	Institutionen för Nordiska Språk, Stockholms Universitet
Kerstin Förberg	Företagsuniversitetet
Anna Gangnor-Nyström	ITT Water & Wastewater
Mats Gerdau	Riksdagsledamot (m) och fd. kommunalråd i Nacka
Carl Gustafson	JV Söderströmstunneln
Ida Holmgren	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Erika Höglund m.fl.	Botkyrka kommun
Jack Jarshild	Arbetsförmedlingen Göteborg
Kjell Johansson	Pensionerad expert på vuxenutbildningsfrågor
Dan Jonsson	CFL i Söderhamn
Fredrik Korsan-Bengtson	Folkuniversitetets förbundskansli
Katarina Lönndahl	KGM Datadistribution
Ulf Magnusson m.fl.	Högskolan Dalarna
Annika Malmberg	Kanadas ambassad
Karin Mattsson	Språket i fokus
Anna Ribbing	Alma folkhögskola
Kerstin Sjösvärd	Språksam
Ingrid Skeppstedt m.fl.	Nationellt centrum för svenska som andraspråk
Christian Thomsen	Lernia
Birgitta Thulin m.fl.	Folkuniversitetet, Stockholm
Peter Thunell	Hammarby Fotboll AB
Lisette Wegener	FORUM International (Holland)
Freddy Weitzel	Chilenska riksförbundet
Monika Wirkkala m.fl.	Svenska Institutet

Bilaga 1 – Diagram över arbetsmarknaden för invandrare.

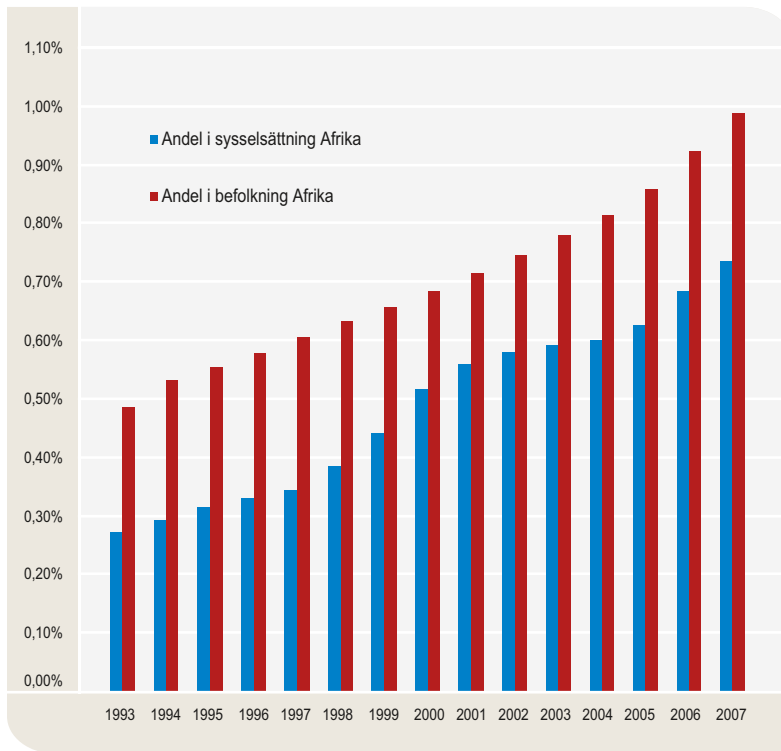
Figur 3: Befolkningsökning 2005-2008

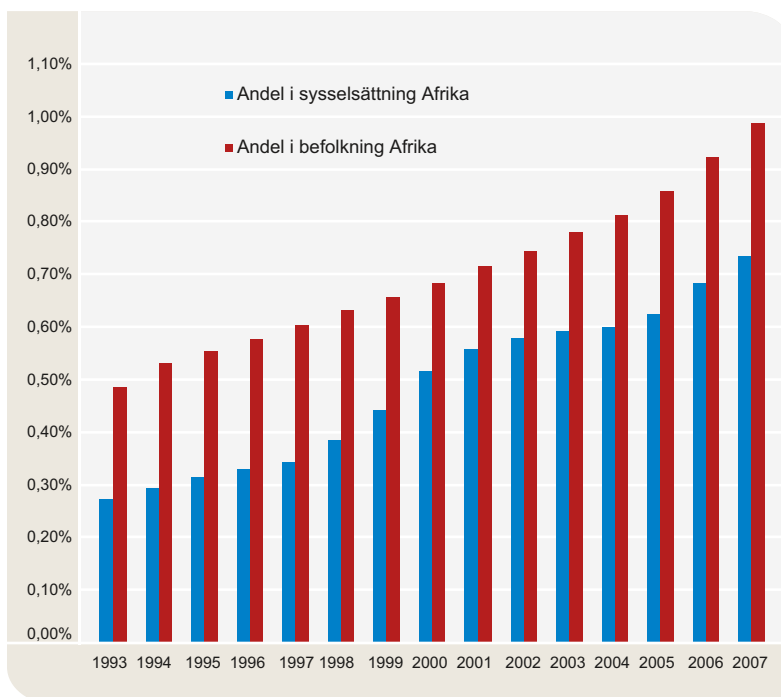
Figur 4: Sysselsättningsökning 2005-2008

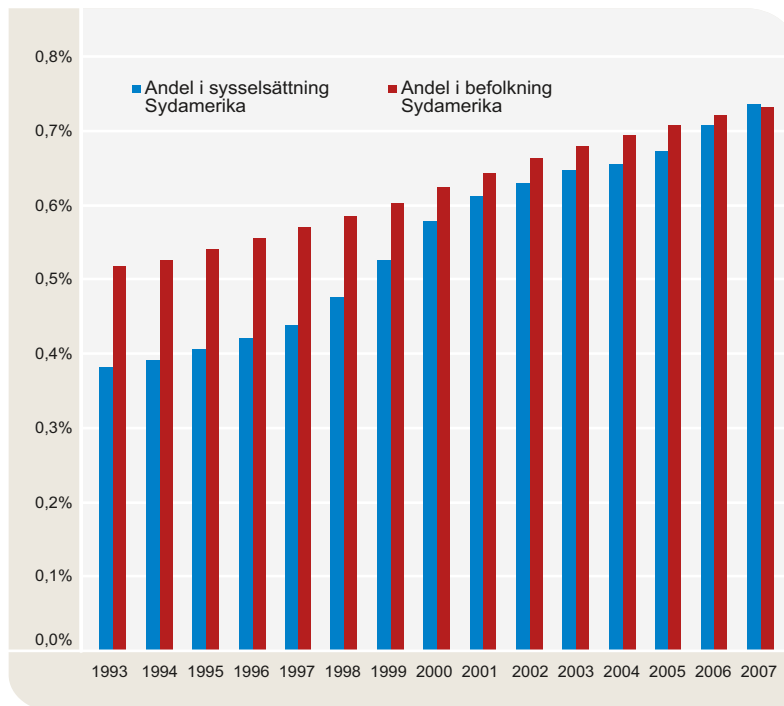
Figur 5: Andel i befolkning och sysselsättning som kommer från Afrika

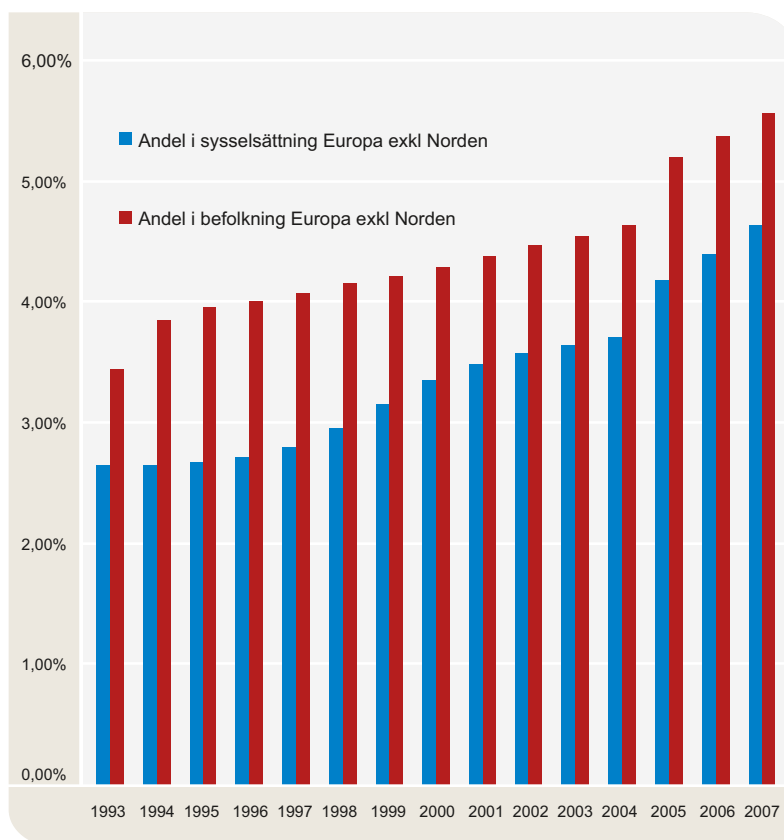
Figur 6: Andel av befolkning och sysselsättning som kommer från Asien

Figur 7: Andel av befolkning och sysselsättningsom kommer från Sydamerika

Figur 8: Andel i befolkning och sysselsättning som kommer från Europa exkl. Norden

Bilaga 2

Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning. En fullständig dokumentation över vad den här referensramen innebär hittar man i skolverkets bok ”Gemensam europeisk referensram för språk” (www.skolverket.se/publikationer?id=2144). För en snabb överblick kan man dock använda följande tabell för självbedömning.

Tabell 2: Europeiska nivåer - Skala för självbedömning

		A1	A2	B1	B2	C1	C2
FÖRSTÅELSE	Hörförståelse	Jag kan känna igen vanliga ord och mycket enkla fraser som gäller mig själv, min familj och min direkta omgivning, men bara när man talar till mig sakta och tydligt.	Jag kan förstå fraser och mycket vanliga ord som gäller mina personliga förhållanden, t.ex. information om mig själv och min familj, närmiljö och vardagliga sysselsättningar samt anställning. Jag kan uppfatta huvudinnehållet i korta, tydliga och enkla budskap och meddelanden.	Jag kan förstå huvudinnehållet i tydligt standardtal om välkända företeelser som man regelbundet stöter på i arbete, i skola, på fritid, osv. Om språket talas relativt långsamt och tydligt kan jag i stora drag förstå många radio- och TV-program om dagsaktuella frågor eller om ämnen av personligt intresse.	Jag kan förstå längre framställningar i t.ex. föreläsningar samt följa med i mer komplicerad argumentation, dock under förutsättning att ämnet är nägorlunda bekant. Jag kan förstå det mesta i nyheter och aktuella program på TV. Jag kan förstå de flesta filmer där det talas standardspråk.	Jag kan förstå mer utvecklat språk även när det inte är klart strukturerat och sammanhanget enbart antyds utan att klart uttryckas. Jag kan förstå TV-program och filmer utan alltför stor ansträngning.	Jag har inga svårigheter att förstå något slags talat språk, vare sig i direktkontakt eller via radio, TV och film. Jag förstår även tal i högt tempo som det talas av en infödd under förutsättning att jag hunnit vänja mig vid den regionala variationen i språket.
	Läsförståelse	Jag kan förstå vanliga namn, ord och mycket enkla meningar, t.ex. på anslag och affischer eller i kataloger.	Jag kan läsa mycket korta och enkla texter. Jag kan hitta viss information jag behöver i enkelt och vardagligt material som annonser, prospekt, matsedlar och tidtabeller. Jag kan förstå korta och enkla personliga brev.	Jag kan förstå texter som till största delen består av högrekvent språk som hör till vardag och arbete. Jag kan förstå beskrivningar av händelser, känslor och önskemål i personliga brev.	Jag kan läsa artiklar och rapporter som behandlar aktuella problem och som uttrycker åsikter och åsikter. Jag kan förstå samtida litterär prosa.	Jag kan förstå långa och komplicerade faktatexter liksom litterära texter och jag uppfattar skillnader i stil. Jag kan förstå fackartiklar och längre instruktioner även inom områden som ligger utanför mina intressen och erfarenheter.	Jag kan utan ansträngning läsa praktiskt taget allt skrivet språk, även abstrakta texter som är strukturellt och språkligt komplicerade, t.ex. manualer, fackartiklar eller litterära verk.
TALA	Samtal/muntlig interaktion	Jag kan samtala på ett enkelt sätt under förutsättning att den andra personen är beredd att tala långsamt och upprepa eller formulera om vad som sagts eller hjälpa mig att formulera vad jag själv vill säga. Jag kan ställa och besvara enkla frågor av omedelbart intresse eller inom vanliga ämnesområden.	Jag kan delta i samtal och rutinuppgifter som kräver ett enkelt och direkt utbyte av information om välkända ämnen och sysselsättningar. Jag kan fungera i mycket korta sociala samtal, men jag förstår i allmänhet inte tillräckligt för att själv hålla liv i samtalet.	Jag kan fungera i de flesta situationer som kan uppstå vid resor i länder eller områden där språket talas. Jag kan utan förberedelser gå in i ett samtal om ämnen av personligt intresse eller med anknytning till vardagslivet, t.ex. familj, fritidsintressen, arbete, resor och aktuella händelser.	Jag kan samtala och diskutera så pass flytande och ledigt att jag kan umgås med infödda på ett naturligt sätt. Jag kan ta aktiv del i diskussioner om välkända ämnen och förklara och försvara mina åsikter.	Jag kan uttrycka mig flytande och spontant utan att alltför tydligt söka efter rätt uttryck. Jag kan använda språket flexibelt och effektivt för sociala, intresse- och yrkesanknutna ändamål. Jag kan formulera idéer och åsikter med viss precision samt med viss skicklighet anpassa mig efter den person jag talar med.	Jag kan utan ansträngning ta del i vilka samtal och diskussioner som helst och därvid effektivt välja vardagliga och idiomatiska uttryck. Jag kan uttrycka mig flytande och överföra nyanser med viss precision. Om jag ändå får svårigheter kan jag med omformuleringar kringgå dessa så smidigt att andra knappast märker det.
	Muntligproduktion	Jag kan använda enkla fraser och meningar för att beskriva var jag bor och människor jag känner.	Jag kan använda en rad fraser och meningar för att med enkla medel beskriva min familj och andra människor, människors levnadsvillkor, min utbildning och mina nuvarande och tidigare arbetsuppgifter.	Jag kan binda samman fraser på ett enkelt sätt för att beskriva erfarenheter och händelser, mina drömmar, förhoppningar och framtidsplaner. Jag kan kortfattat ge skäl och förklaringar för mina åsikter och planer. Jag kan berätta en historia eller återberätta händelseförloppet i en bok eller film och beskriva mina intryck.	Jag kan klart och detaljerat beskriva förhållanden inom mina intresse- och erfarenhetsområden. Jag kan förklara en ståndpunkt och ange för- och nackdelar med olika alternativ.	Jag kan klart och detaljerat beskriva komplicerade ämnesområden med sidoteman och anknytningar. Jag kan utveckla speciella aspekter samt runda av framställningen med en konsekvent slutsats.	Jag kan presentera en klar och flytande beskrivning eller argumentation som i stil passar sammanhanget. Jag kan presentera en effektiv logisk struktur som hjälper mottagaren att lägga märke till och minnas viktiga punkter.
	Skriftlig färdighet	Jag kan skriva korta, enkla meddelanden, t.ex. ett vykort med hälsningar. Jag kan fylla i personliga uppgifter som namn, adress och nationalitet i enklare formulär.	Jag kan skriva korta, enkla meddelanden och föra enkla anteckningar. Jag kan skriva ett mycket enkelt personligt brev, t.ex. för att tacka någon för något.	Jag kan skriva enkel, sammanhängande text om ämnen som är välkända för mig eller av personligt intresse. Jag kan skriva personliga brev som beskriver upplevelser och intryck.	Jag kan skriva klar och detaljerad text inom mina intresseområden. Jag kan skriva en uppsats eller rapport som förmedlar information eller ger skäl för eller emot en viss ståndpunkt. Jag kan skriva brev som framhäver den personliga innebörden av händelser och erfarenheter.	Jag kan uttrycka mig i klar och väl strukturerad text med utförligt angivna synpunkter och förklaringar. Jag kan skriva om komplicerade förhållanden i ett brev, en uppsats eller en rapport och argumentera för vad jag anser är viktigt. Jag kan välja en stil som är anpassad till den tänkte läsaren.	Jag kan skriva klar och flytande text i en stil som passar tillfället. Jag kan skriva komplexa brev, rapporter eller artiklar som presenterar ett ämne på ett logiskt och effektivt sätt som hjälper läsaren att lägga märke till och minnas viktiga punkter. Jag kan skriva sammanfattningar och översikter över facktexter eller litterära verk.

